

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
КАФЕДРА ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
на тему

«ФОРСАЙТИНГ В ДІЯЛЬНОСТІ ПАРЛАМЕНТУ: ПЕРСПЕКТИВИ
ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ»

Студента 2 курсу магістратури заочної форми
навчання спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування» освітньо-
професійної програми «Парламентаризм і
парламентська діяльність»
Ханіка Юрія Петровича

Науковий керівник
д.пед.н., проф. Даниленко Лідія Іванівна

Засвідчую, що в цій кваліфікаційній роботі
немає запозичень із праць інших авторів без
відповідних посилань

Студент

(підпис)

Робота допущена до захисту в екзаменаційній комісії рішенням кафедри
парламентаризму від «04» 12 2023 р., протокол № 14.

Завідувач кафедри парламентаризму, доктор політичних наук, професор
Гошовська Валентина Андріївна

(підпис)

КИЇВ – 2023

АНОТАЦІЯ

Ханік Ю.П. Форсайтинг в діяльності парламенту: перспективи впровадження в Україні. – Кваліфікаційна магістерська робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна магістерська робота на здобуття ступеня вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування», спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». – Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2023.

Зміст роботи. Розглянуто теоретичні засади дослідження форсайтингу. Охарактеризовано зарубіжний досвід форсайтингу у публічному секторі. Обґрунтовано особливості застосування форсайтинг-практик в Україні. Розкрито досвід здійснення форсайтингу у парламентській діяльності. Визначено перспективи впровадження форсайтингу у діяльність Верховної Ради України.

Ключові слова: парламентаризм, парламент, парламентська діяльність, форсайтинг, форсайт-дослідження, форсайтинг в діяльності парламенту.

ANNOTATION

Hanik Yu.P. Foresight in the activities of the parliament: prospects for implementation in Ukraine. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Qualifying scientific work for obtaining an educational degree at the second level of higher education (Master's degree), field of study: 28 «Public Management and Administration», specialty: 281» Public Management and Administration». – Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, 2023.

The content of the work. The theoretical foundations of foresight research are considered. The foreign experience of foresight in the public sector is characterized. The peculiarities of the application of foresight practices in Ukraine are analyzed. The experience of foresight in parliamentary activities is disclosed. Prospects for the implementation of foresight in the activities of the Verkhovna Rada of Ukraine have been determined.

Keywords: parliamentarism, parliament, parliamentary activity, foresight, foresight research, foresight in the activity of the parliament.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРСАЙТИНГУ	8
1.1. Розуміння поняття «форсайтинг».....	8
1.2. Методи форсайтинг-досліджень.....	12
1.3. Основні концепції та принципи форсайтингу.....	21
Висновки до розділу 1	27
РОЗДІЛ 2. ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ФОРСАЙТИНГ-ПРАКТИК У ПУБЛІЧНОМУ СЕКТОРІ.....	28
2.1. Зарубіжний досвід форсайтингу у публічному секторі	28
2.2. Особливості здійснення форсайтинг-практик в Україні.....	35
Висновки до розділу 2	42
РОЗДІЛ 3. ФОРСАЙТИНГ В ДІЯЛЬНОСТІ ПАРЛАМЕНТУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ	44
3.1. Досвід застосування форсайтинг-практик у діяльності парламенту.....	44
3.2. Перспективи впровадження форсайтингу у діяльність Верховної Ради України.....	54
Висновки до розділу 3	60
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	65

ВСТУП

Актуальність дослідження. Уявлення про майбутнє, як для окремої особи, так і для всього людства, є важливим аспектом, порівняним із сприйняттям власного минулого.

Сьогодні в усьому світі посилюється інтерес до досліджень майбутнього та їхньої ролі у визначенні пріоритетних напрямів розвитку – як на рівні окремих інституцій, так і суспільства в цілому. Для досягнення спільного добробуту варто виходити за межі планування на кілька років, розвивати спроможності для роботи зі сценаріями, трендами – загалом з майбутнім

Зараз у всьому світі зростає інтерес до досліджень майбутнього та їхнього впливу на визначення стратегічних напрямків розвитку, будь то на рівні окремих інституцій чи суспільства в цілому. Для досягнення загального процвітання важливо виходити за межі короткострокового планування, розвивати здатність працювати з різними сценаріями та трендами, орієнтуючись загалом на майбутнє.

Під час війни та після неї існує особлива потреба здійснення великої роботи щодо пошуку «ефективного майбутнього». Саме тому, на рівні всіх органів влади, доречною є застосування технології форсайтингу, що зумовлює актуальність нашого дослідження.

Питання методології форсайтингу та її застосування в різних сферах суспільного життя досліджували такі вітчизняні і зарубіжні вчені як П. Джонс [54], Л. Задорожна [10], С. Квітка [14-16], І. Крючкова [20], Л. Федулова [34-37], В. Шульц [60] та інші.

Водночас, незважаючи на значний науковий доробок з проблематики форсайтингу, перспективи його застосування у парламентській діяльності потребують додаткового вивчення.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є визначення перспектив застосування форсайтингу у діяльності українського парламенту.

Досягнення мети передбачає виконання наступних завдань:

- визначити теоретичні засади дослідження форсайтингу;
- охарактеризувати зарубіжний досвід форсайтингу у публічному секторі;
- обґрунтувати особливості здійснення форсайтинг-практик в Україні;
- розкрити досвід застосування форсайтингу у парламентській діяльності;
- визначити перспективи впровадження форсайтингу у діяльність

Верховної Ради України.

Об'єкт дослідження – форсайтинг у діяльності парламенту.

Предмет дослідження – перспективи застосування форсайтингу в діяльності українського парламенту.

Методи дослідження. Дослідження базується на філософських методах, зокрема: діалектичному, за допомогою якого досліджено розвиток форсайтингу.

Аналіз розвитку процесу впровадження форсайтингу у парламентську діяльність здійснювався з використанням логічного методу, який дав можливість виявити його ключові особливості.

Системно-функціональний метод використаний для обґрунтування ролі парламенту щодо розвитку форсайтингу.

Інформаційною базою дослідження є вітчизняні та зарубіжні наукові публікації, аналітичні й статистичні дані органів публічного управління, результати соціологічних досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів. Кваліфікаційна магістерська робота є комплексним дослідженням з публічного управління, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати щодо впровадження форсайтингу у діяльність українського парламенту. Основні положення, що мають елементи новизни, полягають у такому:

удосконалено:

розуміння форсайтингу у парламентській діяльності як системи механізмів, що дозволяють визначити вектори розвитку парламенту, здійснити ідентифікацію ключових викликів і можливостей, а також розробку стратегій для забезпечення ефективного прийняття рішень.

дістало подальшого розвитку:

визначення пріоритетних напрямків форсайтингових досліджень для українського парламенту, до яких віднесено: шляхи подолання наслідків війни, досягнення цілей сталого розвитку, цифровий форсайтинг.

Практичне значення отриманих результатів полягає в обґрунтуванні рекомендацій з підвищення ефективності діяльності парламенту в контексті впровадження форсайтингових досліджень. Розроблені наукові положення і рекомендації можуть бути використані в практичній діяльності українського парламенту (Верховної ради України) та інших представницьких органів.

Структура та обсяг кваліфікаційної магістерської роботи. Кваліфікаційна магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який налічує 65 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 68 сторінок, із них 64 сторінки основного тексту. Робота містить 2 таблиці, 5 рисунків.

Апробація результатів дослідження. Окремі аспекти дослідження опубліковані у збірнику тез доповідей IV-го Конгресу парламентаристів на тему: «Конституційний вимір українського цивілізаційного вибору» (Київ, 28 черв. 2023 р.).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРСАЙТИНГУ

1.1. Розуміння поняття «форсайтинг»

Політики, які базуються лише на припущеннях та даних про те, яким є світ сьогодні, можуть обмежити наш вибір і поставити нас у становище, коли ми постійно реагуємо на зміни, а не створюємо умови для досягнення бажаного майбутнього.

Активна робота з майбутнім дозволяє нам:

- заздалегідь виявляти моделі та патерни змін, нові тенденції, неочікувані обставини та потенційно деструктивні фактори, надаючи достатньо часу для ефективної підготовки та реагування;
- зосереджуватися на зовнішньому контексті, в якому формується політика, і враховувати загальну ситуацію;
- враховувати альтернативні точки зору, оскільки опрацювання майбутнього – процес колективний, що передбачає різноманіття поглядів;
- створювати наратив про майбутнє, базуючись на структурованих рамках і доказах;
- досліджувати кілька сценаріїв та версій майбутнього для більш глибокого розуміння можливих розвитків подій [23].

Безпосередньо термін «foresight» з'явився в лексиконі завдяки письменнику-фантасту Герберту Уеллсу у 1930 році. У своєму виступі на радіо BBC він висунув ідею введення нової спеціальності – «професора передбачення», який, на зразок історика, спроможний аналізувати та виявляти можливі застосування майбутніх технологічних відкриттів. [32].

Як зазначають експерти Лабораторії інноваційного розвитку Програми розвитку ООН (ПРООН) в Україні, «форсайтинг можна уявити у вигляді

трикутника, що поєднує «Роздуми про майбутнє», «Обговорення майбутнього» та «Формування майбутнього» [23] (рис. 1.1).

Рис. 1.1 Трикутник форсайтингу [23]

Поряд з іншими новими поняттями, які тільки починають інтегруватися в систему уявлень про розвиток суспільства, форсайтинг має різноманітні визначення, оскільки різні вчені та наукові установи розглядають його з різних точок зору. Нижче представлені, на нашу думку, найбільш характерні погляди на цю технологію проектування та прогнозування.

Західна наукова думка вказує на те, що «форсайтинг у широкому контексті «стратегічного, застережливого мислення» не є чимось новим або особливо екзотичним, а являє собою природну і важливу характеристику діяльності, пов'язаної зі стратегічним плануванням і розробкою політики, яка зазвичай здійснюється корпораціями або структурами влади» [9].

На думку Бена Мартіна, форсайтинг визначається як «процес, який пов'язаний із систематичною спробою заглянути у віддалене майбутнє науки, технології, економіки та суспільства з метою визначення областей стратегічних досліджень і технологій, що ймовірно можуть принести найбільші економічні та соціальні вигоди» [42].

Натомість Жан Хероуд і Керстін Кульс вказують, що «форсайтинг як процес побудови спільного сприйняття трендів у тривалій перспективі, якому притаманна систематичність» [15].

«Форсайтінг – це систематичний, спільний процес побудови бачення майбутнього, націлений на підвищення якості прийнятих у цей момент рішень і прискорення спільних дій. Ідеологія форсайтінгу походить від конвергенції тенденцій сучасних розробок в сфері політичного аналізу, стратегічного аналізу та прогнозування» [47] (EU FOREIGN Guide.)

Форсайтінг є вродженою активністю людей, що історично виявлялася у практиці як окремими особами, так і організаціями. У сучасності ця діяльність стала формалізованою методикою, широко застосовуваною урядами, регіонами і іншими стратегічними суб'єктами. Форсайтінг визначається як удосконалена технологія, що дозволяє урахувати довгострокові наслідки та можливості при ухваленні рішень. Використовуючи форсайтінг, можна розробляти стратегії та довгострокові плани для розвитку регіонів, муніципалітетів та інших територіальних утворень (ForTech).

«Форсайтінг – сценарне прогнозування соціально-економічного розвитку: можливі варіанти розвитку – економіки, промисловості, суспільства – у 10-20-річній перспективі» [17] (UNIDO).

«CORDIS – прогнозування, оцінка технологій, дослідження майбутнього і інші форми Форсайтінга – це спроба визначити довгострокові тренди і скоординувати на їх основі прийняття рішень. Форсайтінг в останні роки найбільш активно застосовувався в Європі для виділення пріоритетів сучасних досліджень на основі базових сценаріїв розвитку науки, технології, суспільства та економіки» [27].

Варте уваги зауваження Л. Гохберга, що «форсайтінг – це система методів експертної оцінки довгострокових перспектив інноваційного розвитку, виявлення технологічних проривів, здатних найбільш позитивно впливати на економіку і суспільство» [51].

На сучасному етапі поняття «форсайтінг» трактують як «процес систематичного визначення стратегічних наукових напрямів і технологічних досягнень, які впродовж тривалого часу зможуть справляти помітний вплив на економічний і соціальний розвиток країни» [34, с. 190].

Вказане визначення включає в себе чотири сутнісні ознаки:

- форсайтинг являє собою безперервний процес;
- його центром виступають не конкретні технології, а науково-технічні напрямки;
- часовий горизонт повинен перевищувати горизонт планування;
- вибір пріоритетів визначається їх впливом на соціально-економічний розвиток конкретної країни.

Цей підхід передбачає, що держава спільно з підприємствами визначає перспективні технології на ринку протягом наступних 10–20 років, узгоджує напрямки співпраці між бізнесом та державою для створення конкурентоспроможних інновацій. Також приймаються заходи, що сприяють використанню нових можливостей для покращення якості життя, прискорення економічного зростання та підвищення міжнародної конкурентоспроможності країни.

Форсайтинг має відмінності від інших інструментів дослідження майбутнього розвитку:

- «орієнтація на використання конкретних заходів – форсайтинг полягає не тільки в аналізі та міркуванні щодо перспектив майбутнього розвитку підприємства, але у прийнятті конкретних рішень, які дозволять формувати майбутнє таким, яким його хочуть бачити;
- врахування різних альтернатив майбутнього розвитку – форсайтинг ґрунтується на тому, що, майбутнє невизначене, тому об'єкт може розвиватися в різних напрямках, на формування яких можуть вплинути рішення, що будуть прийняті;
- об'єднання різних учасників – форсайтинг не може бути здійснений вузькою групою експертів, тобто потребує залучення великої кількості різних груп зацікавлених учасників;
- міждисциплінарний характер – форсайтинг носить комплексний характер і намагається охопити всі фактори, які можуть вплинути на майбутні процеси» [23].

Всі вчені наголошують на тому, що форсайтинг – це не просто документ, а складний процес постійного уточнення видіння майбутнього. Цей процес відбувається з активною участю зацікавлених сторін, які залучені до формування його контексту.

На думку С. Квітки, «форсайтинг можна визначити, як спеціальну технологію формування пріоритетів розвитку різних сфер життя суспільства з метою мобілізації максимально великої кількості учасників для досягнення якісно нових результатів у розвитку країни, регіону, громади» [17].

Також важливо відзначити, що організаційно форсайтинг представляє собою складний процес, що проймає кілька етапів та охоплює різноманітні аспекти взаємодії експертних груп, представлених різними галузями діяльності. У результаті цього дослідження мають бути визначені стратегічні пріоритети для розвитку громадських або комерційних структур, що базуються на інноваціях і спрямовані на підвищення їх конкурентоспроможності.

Водночас, у парламентській діяльності форсайтинг – це система механізмів, що дозволяють визначити вектори розвитку парламенту, здійснити ідентифікацію ключових викликів і можливостей, а також розробку стратегій для забезпечення ефективного прийняття рішень.

1.2. Методи форсайтинг-досліджень

Графік, який подано внизу, ілюструє, що не існує єдиної передбачуваної версії майбутнього, натомість, існує безліч варіантів (рис. 1.2). Методи форсайтингу дозволяють нам вивчати і розуміти цей широкий спектр майбутніх можливостей.

Форсайтинг-дослідження у тій чи іншій країні може ґрунтуватися на різноманітних методологічних та організаційних принципах. Досвід світового використання форсайтингу свідчить, що спектр прийомів, методів та інструментів у форсайтинг-дослідженнях є дуже різноманітним і може значно відрізнятись залежно від мети, сфери застосування, досліджуваного періоду тощо.

Додатково, підходи та система методів для розробки форсайтингу, такого як економічний або галузевий, можуть виявлятися відмінними в різних країнах. Крім того, вони можуть зазнавати змін з плином часу, оскільки сама концепція форсайтингу постійно еволюціонує.

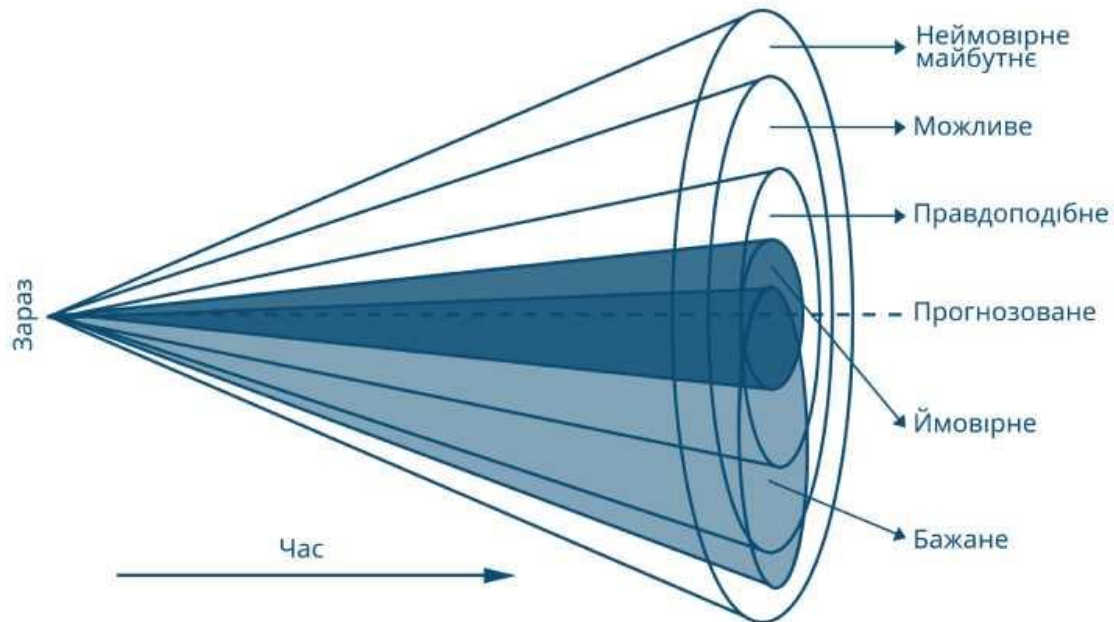

Рис. 1.2 Версії майбутнього [23]

Зазначене має відношення до всіх основних стадій здійснення форсайтингу, до яких відносять:

- дофорсайтингні дослідження;
- безпосередньо форсайтинг;
- післяфорсайтингний моніторинг.

Форсайтинг часто визначають як один із методів прогнозування. Окремі автори навіть оперують поняттям «форсайтинг-прогнозування» [52]. Водночас це не відповідає дійсності. В основі форсайтингу лежать принципово інші методологічні підходи.

У першу чергу, методологія форсайтингу суттєво відрізняється від логіки прогнозування та полягає у такому підході: майбутнє – сучасне – майбутнє. У форсайтингу постановка мети відбувається у формі бажаного очікуваного результату, далі проводиться оцінка поточного стану об'єкта дослідження та

визначення можливостей впливу на майбутнє з урахуванням наявних ресурсів, необхідних для розвитку. Важливо відзначити, що форсайтинг орієнтований на роботу з передбаченням бажаного майбутнього, а не просто майбутнього взагалі.

Також часові рамки передбачення, які використовуються у форсайтингу, зазвичай ширші, ніж у прогнозуванні: форсайтинг охоплює перспективу 25-50 років. Це дозволяє краще виявити глобальні тенденції розвитку, навіть якщо їх важко прогнозувати.

Крім того, відмінно від традиційного прогнозування, що проводиться науковцями (більшість країн має спеціалізовані інститути або наукові центри для прогнозування), форсайтинг включає широкий спектр експертів, іноді сягаючи кілька тисяч осіб, з різних галузей діяльності. Ключовою є міждисциплінарність експертів, що надає можливість інтегрувати знання та експертні точки зору фахівців різних професій, таких як статистика, мікро- та макроекономіка, маркетинг, фінанси та інші. Це сприяє визначенню можливостей для виникнення проривних технологій, нових продуктів і ринків. Великі компанії можуть також опитувати групи населення, такі як мешканці регіону або молодь, які безпосередньо зацікавлені у вирішенні об'єкта дослідження. Головне, щоб суспільство, включаючи керівників держави, місцевого самоврядування, представників компаній, окремих фахівців і громадськість, було готовими спільно оцінювати довгострокові перспективи розвитку підприємства, формувати спільне бачення майбутніх можливостей і загроз.

Під час здійснення форсайтингу використовуються різноманітні методи, які можуть бути використані окремо або в комбінації. Ці методи можна класифікувати на технологічні (зокрема технологічні карти, аналіз частоти згадувань, карта основних процесів), сценарні (включаючи мегатренди, багатокритеріальний аналіз, сценарне планування, написання есе тощо), аналітичні (такі як Дельфі, SWOT-аналіз і/або аналіз інформаційних потоків, екстраполяція) та експертні методи (зокрема методика фокус-груп або панелей експертів, мозковий штурм, робота експертних комісій, огляд літератури тощо).

Відомий теоретик і практик форсайтингу Р. Поппер запропонував класифікацію методів форсайтингу на основі їхнього основного критерію джерела знань – мова йде про так званий «діамант форсайтингу», у якому методи розташовані в двох вимірах: креативність – докази й експертиза – взаємодія (рис. 1.3).

Рис. 1.3 Діамант форсайтингу за Поппером [56]

Важливо відзначити, що форсайтинг-дослідження, практично завжди, на відміну від прогнозів, передбачають розроблення конкретних заходів для досягнення стратегічних орієнтирів розвитку організації.

Нарешті, концепція форсайтингу ґрунтується на уявленні про багатоваріантність майбутнього, і його центральною частиною є сценарне планування подій, яке супроводжується конкретними стратегіями. Це впливає з того, що будь-яка економічна система може еволюціонувати в різних напрямках, під впливом різноманітних, часто не передбачуваних факторів, і

реагувати на зміни в своєму внутрішньому та особливо зовнішньому оточенні по-різному. У таких умовах важливо, щоб керівники мали сценарії розвитку - аналітичні висновки вчених, які, використовуючи спеціалізовані інструменти дослідження, визначають стратегічні пріоритети для організації та прогнозують можливі наслідки подій, які ймовірно відбудуться в майбутньому під впливом конкретних факторів і ухвалення відповідних управлінських рішень.

Методологія конкретного форсайтингу завжди формується відповідно до поставлених завдань проекту та сфери його застосування. Арсенал методів та інструментів, які використовуються у форсайтингу, є різноманітним і розгалуженим. З одного боку, використовують методи кількісної оцінки існуючих тенденцій та їх можливих наслідків, часто за допомогою спеціально розроблених моделей і комп'ютерних інструментів. З іншого боку, велика група методів базується на експертних знаннях і включає розробку спеціальних процедур та методик для взаємодії з експертами.

По суті, «форсайтинг являє собою систему методів експертної оцінки стратегічних напрямів соціально-економічного та інноваційного розвитку, виявлення технологічних проривів, здатних вплинути на розвиток суспільства в середньо- і довгостроковій перспективі» [61].

До найбільш поширених методів форсайтингу доцільно віднести: метод Дельфі, метод визначення критичних технологій, метод розробки сценаріїв, експертні панелі.

Найбільш поширеним серед методів форсайтингу є метод Дельфі. Цей метод був розроблений N. Dalkey, O. Helmer та N. Resche у 1950-60 роках минулого століття під час дослідження перспектив розвитку воєнного комплексу, а у 70-х він уже був використаний в ході технологічного прогнозування і корпоративного стратегічного плануванні.

Відмінність цього методу від традиційних опитувань експертів полягає у впровадженні зворотного зв'язку з ними. Метод Дельфі передбачає не єдине опитування, а, як мінімум, дві ітерації опитування тієї ж самої групи експертів (для типового Дельфі характерно проведення від 3 до 8 ітерацій) [19].

У наступних раундах, крім звичайних питань, респондентам надають

узагальнені результати попередніх опитувань. В ідеальному варіанті експерти отримують інформацію щодо обґрунтування своїх суджень, особливо, якщо це стосується екстремальних або нестандартних поглядів.

Отже, забезпечення можливості респондентам взаємодіяти та виправляти свої оцінки має на меті сприяти обміну інформацією і відображає кожному експерту, наскільки його оцінки та очікування різняться від поглядів інших учасників. Додатково, анонімність опитувань спрямована на зниження впливу найбільш активних або авторитетних експертів на індивідуальні оцінки інших учасників панелі [20].

Термін «критичні технології» виник з поняття «критичні матеріали», що було сформульовано у середині ХХ століття. Під критичними матеріалами розуміли обладнання та сировину, які не вироблялись у США, але були необхідні для ефективного функціонування військових сил. Зазначалося, що країна повинна мати запас цих критичних матеріалів на п'ять років на випадок можливих військових конфліктів. У цьому контексті буквальний переклад з англійської слова «critical» означає «конче необхідний, дефіцитний». В окремих країнах через особливості перекладу використовується термін «ключові технології».

Мета підходу, відомого як метод критичних технологій, полягає у визначенні пріоритетів у науково-технічному розвитку на середньострокову перспективу. Цей метод застосовується не лише на загальнодержавному рівні, але й в контексті конкретних галузей економіки, регіональних або територіальних одиниць. Як результат, часто формуються переліки технологій або напрямків досліджень і розробок, які потребують негайної уваги.

Для кожної критичної технології розробляється «паспорт», в якому коротко описуються її склад та можливі строки практичної реалізації, а також пропонуються заходи щодо підтримки з боку органів влади. Визначення критичних технологій базується на системі опитувань, інтерв'ю та обговорень в рамках тематичних груп експертів, які мають найвищу кваліфікацію у відповідних галузях. Порівняння з іншими країнами або регіонами, що іноді використовується при визначенні критичних технологій, дозволяє не лише

визначити рівень розвитку технології в конкретній країні, регіоні чи галузі, а й зіставити його з рівнем світових лідерів, виявити ступінь відставання і розробити стратегію для прискорення технологічного розвитку у високоінноваційних секторах.

Метод експертних панелей теж відноситься до базових і застосовується практично у всіх форсайт-проектах. Експертні групи, склад яких зазвичай становить 10-20 осіб, мають завдання вивчати та обговорювати можливі сценарії майбутнього в рамках певної тематики, використовуючи сучасні аналітичні матеріали та інформаційні розробки протягом декількох місяців. Однією з ключових переваг цього методу є присутність експертів на всіх етапах роботи, їх взаємодія з представниками влади, бізнесу та представниками різних наукових галузей та сфер діяльності. Цей метод може доповнювати інші підходи, що використовуються в технології форсайтингу. Також в певних випадках формування таких панелей є необхідним для збирання початкової інформації та інтерпретації отриманих результатів.

Метод розробки сценаріїв виявляється ефективним як додаток до інших методів досліджень. Зазвичай його використовують за принципом «зверху вниз», що передбачає аналіз майбутніх можливостей та альтернативних траєкторій їх досягнення. У форсайтингу цей метод використовується для подання можливого розвитку майбутнього у формі «драматичного» сценарію.

Сценарії можуть включати діахронічний елемент, що передбачає використання опису факторів, що вплинули на розвиток ситуації в минулому. Також можуть бути синхронічними, коли майбутній хід розвитку подій пов'язується лише з описом поточної ситуації. У такому випадку, використовуючи початковий матеріал у вигляді схематичного зображення майбутньої ситуації, можна відновити вихідну ситуацію і ретроспективно побудувати шляхи її розвитку.

Перераховані вище методи форсайтингу не вичерпують всі можливості. Також застосовуються інші методи, такі як колективна генерація ідей («мозковий штурм»), прогнозна екстраполяція та регресійний аналіз.

У форсайтингу також застосовуються методи, які базуються на

статистичному та математичному аналізі. Ці методи мають свої переваги і недоліки.

Зокрема, серед переваг вказаних методик відзначають:

- статистичні дані та подібні індикатори в форсайтингу дозволяють відобразити, як саме було отримано прогнозований результат. Важливо, щоб методологія була чіткою та зрозумілою;
- кількісні дані можуть бути використані у систематичний та відтворюваний спосіб, а результати різних досліджень легко порівнювати між собою;
- доступна візуалізація якісних даних шляхом формування таблиць і графіків, що полегшує їх розуміння і аналіз.

Недоліками вказаних методів є те, що:

- окремі дані не піддаються інтерпретації у кількісні показники;
- присутній ризик «фальшивої точності» (кількісні дані, що стосуються прогнозу до 2050 року, потрібно оцінювати з великою часткою критики);
- не всі володіють здатністю до кількісного мислення [17].

Конкретний вибір методів для здійснення форсайтингу перебуває в залежності від «сфери застосування, області, поля та горизонту форсайтингу» [17].

Сфера застосування форсайтингу визначає його учасників проекту і охоплює ряд кіл. Перше коло включає ініціаторів і популяризаторів – людей та організації, які безпосередньо зацікавлені в реалізації форсайтингу. Друге коло учасників складається з тієї частини громадянського суспільства, яка усвідомлює, що майбутні зміни вплинуть на їхню роль як виробників, споживачів, політичних діячів і дослідників. Іншими словами, це коло прямих учасників форсайтингу. Третє коло об'єднує тих, кого перетворення зачіпає побічно, і які можливо не усвідомлюють повністю можливих змін у своєму щоденному житті, але, тим не менш, яким-то чином беруть участь у заходах форсайтингу.

Область застосування є ключовою частиною організації форсайтингу і повинна бути схожою на опорний план у симплекс-методі, тобто моністичною, для пошуку оптимального рішення. Форсайтинг варто використовувати тільки при визначенні головних моментів у розвитку об'єкта, які можуть еволюціонувати з рецесивних елементів у домінантні.

Наприклад, можна розглядати безліч показників, які впливають на економіку регіону у майбутньому, але важливо визначити ключові моменти (зазвичай 3-4), які мають потенціал кардинально поліпшити ситуацію. Саме для цих ключових напрямків слід використовувати інструментарій форсайтингу в повному обсязі. Прогнозування в цих напрямках дозволить визначити шляхи досягнення якісного зростання в розрізі інших показників.

Горизонт форсайтингу – це період часу, на який спрямоване фіксування результатів передбачення чи активного прогнозу. Визначається індивідуально відповідно до вибраної сфери форсайтингу або точки зору об'єкта, який ми маємо розглядати в майбутньому.

Обрані стандартні часові рамки горизонту Форсайтинга розподіляються на два види:

- 20-30 років, що використовується для повторюваних процесів з тривалим циклом обороту;
- 2-5 років, що характерно для процесів з коротшим циклом обороту.

Горизонт форсайтингу можна розглядати як максимальний період часу, на який розраховане активне передбачення. Це означає, що при проведенні форсайтинг-вправи або визначенні стратегій майбутнього учасники фокусуються на конкретному періоді, який відображає основний часовий горизонт їхніх цілей та завдань.

Розглядаючи часовий горизонт форсайтингу, важливо розрізнити два основні процеси. По-перше, це визначення оптимального часового проміжку та аналіз перспектив науково-технічного прогресу. По-друге, це реалізація процедур формування пріоритетних напрямів розвитку об'єкта форсайтингу та їх фіксація у вигляді дорожньої карти.

«Дорожні карти» представляють собою результати процесу форсайтингу, що відображають стратегічний шлях розвитку об'єкта. Ці офіційні документи визначають напрямки розвитку та конкретні кроки для досягнення необхідних параметрів у майбутньому. Дорожні карти служать основою для формування стратегій розвитку та визначення довгострокових пріоритетів. Забезпечуючи детальний опис етапів та можливих механізмів досягнення майбутніх цілей, вони стають ключовим інструментом для учасників, представляючи інтереси влади та бізнесу, спрямованої на цілеспрямовану діяльність.

Більшість проектів з дослідження майбутнього використовують п'ять-шість різних методів форсайтингу. Країни, які активно застосовують форсайтинг, часто виявляють широкий спектр методів у своїх проектах. Однак деякі країни виявляються більш консервативними щодо методологічного підходу та обмежуються обраною групою методів.

1.3. Основні концепції та принципи форсайтингу

У побудові стратегій майбутнього можна виділити два основних підходи, які базуються на різних принципах. Перший підхід використовує жорсткі шаблони, що обмежують уявлення про контекст і недостатньо адаптивні до змін. Другий підхід є гнучким, не прив'язаним до шаблонів, і дозволяє виявляти приховані можливості, ефективно використовувати широкий спектр переваг та досягати поставлених цілей.

«Фундаментальний принцип форсайтингу відштовхується від установки, що уявлення про майбутнє керують нашими поточними діями» [45].

Цей принцип відображає концепцію розширеного простору майбутнього, яка покликана акцентувати увагу на невизначеному контексті. Він спонукає до виходу за межі миттєвих інтересів і, в результаті, сприяє формуванню глибшого та розширеного уявлення про перспективи розвитку. Такий підхід до бачення майбутнього може стимулювати розробку стратегій та планування превентивних заходів.

Сучасна практика форсайтингу спирається на ряд принципів, до яких

експерти відносять наступні:

- «поточні рішення обумовлені представленою картиною майбутнього;
- фокусування на пошуку бажаних сценаріїв, оцінці можливостей розширення потенціалу людини та її самореалізації;
- облік «відкритих» і «закритих» стратегій;
- застосування практичної уяви, пошук альтернатив і руйнування стереотипів, ідентифікація взаємозв'язків та аналіз їх логіки;
- розвиток навичок розроблення превентивних заходів» [13].

Практика проведення форсайтінг-досліджень ґрунтується на зрозумілих концепціях, які, незважаючи на свою простоту, виявляються ефективними інструментами. Вони служать основою для розробки методик, визначають напрямки і ставлять перед собою конкретні цілі.

В цьому сенсі форсайтінгу притаманний прагматизм не тільки через його нормативної орієнтації, а й тому, що мислення і рішення суб'єкта відносяться до високого рівня складності. При пошуку правильних відповідей проблеми розглядаються в загальному контексті інтересів. Це сприяє розкріпаченню мислення і дає можливість спиратися на різні точки зору.

Концепції форсайтінгу наведено у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Концепції форсайтінгу [13, 53]

Концепція	Область застосування	Сутність
Майбутнє	Характеристика очікувань від майбутнього	Змінюючи уявлення про майбутнє, ми відкриваємо нові можливості для змін або наближення його до бажаного. Різні тлумачення майбутнього розширює спектр доступних стратегій. Наявність різноманітних стратегій майбутнього сприяє збільшенню стійкості до зовнішніх впливів.
Моделювання	Оцінка особливостей діяльності	Відношення до реальності, як до різноманітності моделей, розширює можливості

		учасників моделювання. Усвідомлення ролі розумових стереотипів дозволяє переглядати прихильність до доміантних норм і створювати їм альтернативи. Подання формування моделей як трьохетапного процесу ілюструє еволюцію та служить основою для «багатошарової концепції реальності», де в певний момент часу певний етап може домінувати.
Стратегії: «відкриті» і «закриті»	Характеристика поведінки в контексті майбутнього	Сприйняття загрози ідентичності може сприяти прийняттю «закритих» стратегій, що вказує на тенденцію до обмеження і збереження власного контексту. З іншого боку, зміцнення ідентичності може підштовхувати до відкритості та сприйняття діяльності як «моделювання відносин». «Закриті» стратегії можуть послаблювати громадську та особисту стійкість, тоді як «відкриті» стратегії можуть її підсилювати.

Розуміння концепції майбутнього, аналіз сценаріїв майбутнього та використання форсайтингу допомагають правильно інтерпретувати, як поточні дії впливають на майбутнє. Ця концепція служить інформаційною базою для сучасних моделей поведінки, оскільки минуле і майбутнє визначають сучасні рішення через переконання, цінності і очікування. Форсайтинг дозволяє розкрити вплив припущень про майбутнє на поточні рішення, політику, наміри, побоювання, а також взаємини та когнітивні аспекти.

Майбутнє виступає свого роду «віртуальним полігоном для навчання можливостям» [44]. Представлення майбутнього як простору широких можливостей відзначається багатогранністю та різноманітністю в залежності від контексту.

Своєю чергою, створення моделей призводить до кумулятивного ефекту

через процес наслідування, що розвиває «колективне навчання» і сприяє поширенню шаблонів. Отже, суспільство і культура еволюціонують взаємно взаємодіючи. Процес розвитку моделей можна розглядати на трьох етапах, які подано нижче.

Отже, на етапі попередньої моделі характеризується стан хаосу і спонтанного потоку подій. У цьому етапі відсутня визначеність, змістовне наповнення і, відповідно, ефективне управління. Дії здійснюються без чітких орієнтирів, і досвід набувається методом проб і помилок. Цей стан супроводжується постійними внутрішніми суперечностями між відчуттям свободи і очікуванням негативних наслідків.

На етапі моделювання навколишнього середовища встановлюється порядок, формується певна культура і зміцнюється ідентичність на рівні як особистості, так і колективу. На цьому етапі втрачається «свобода», але з'являється стійкість і передбачуваність. У контексті форсайтингу цей етап відповідає розробці «стратегії і бачення». Світогляд, підтримуваний відповідними знаннями та аргументацією, визначає порядок у суспільстві.

Таким чином, процес моделювання включає у себе знаходження балансу між свободою та безпекою. Цей баланс формується шляхом дискусій з участю зацікавлених стейкхолдерів і фахівців з форсайтингу. В результаті цих обговорень розробляються альтернативи домінантним поточним моделям, розширюючи потенціал майбутніх моделей. Цей тристадійний процес є еволюційним, оскільки він включає в себе неперервний цикл експериментів і інноваційних зрушень протягом тисячоліть. Він може бути важким, але люди постійно усвідомлюють свою здатність генерувати зміни і створювати нові моделі для досягнення прогресу.

Стратегії майбутнього, визначені як «відкриті» та «закриті», представляють бінарну концепцію, яка вказує на готовність приймати альтернативи та розглядати різні варіанти майбутнього. Експерти з форсайтингу можуть сприяти переходу від «закритої» стратегії до «відкритої», забезпечуючи зацікавленим сторонам інструменти для ефективного управління турбулентністю і невизначеністю, що виникають під час цього процесу.

«Закриті» стратегії, за визначенням, пов'язані з домінуючою поточною моделлю. Вони вірні конкретному набору атрибутів і втілюють певні інтереси, цінності та норми, спрямовані на запобігання реалізації ймовірних подій, які виходять за межі звичайних рамок. Це сприяє утриманню ідентичності, яка дозволяє суб'єкту знайти своє місце в світі, і будь-яке її дестабілізація викликає серйозні труднощі. Тому багато лідерів держав готові ризикувати майбутнім заради збереження поточної стабільності.

«Відкриті» стратегії, у свою чергу, передбачають універсальність. Їх характеризує стійка ідентичність та готовність розуміти складну природу життя. У відкритості до альтернативних майбутніх сценаріїв криються і можливості, і ризики. Здатність ефективно управляти невизначеністю і сприймати інновації призводить до трансформаційних змін. Оцінка ступеня «закритості/відкритості» служить основою для визначення факторів, які можуть підтримувати або обмежувати перехід від «закритих» стратегій до «відкритих».

Визначеність та невизначеність закладені в соціокультурні установки. Під час соціальної нестабільності ідентичність часто проявляє закритість. У періоди благополуччя властива відкритість, інклюзивність та прагнення до розвитку взаємин. Це пояснює, наприклад, змінливість політичних уподобань. «Визначення ступеня «відкритості» чи «закритості» стратегій дозволяє ідентифікувати «блоки», «розриви» та «друзів» майбутнього» [49].

Оцінка минулого часто базується на генеалогічних відомостях. Однією з ключових причин застосування «закритих» стратегій є колективна пам'ять про минуле, включаючи численні спогади і хроніки, які безпосередньо або опосередковано впливають на культурний контекст. Неспокійне сучасне може викликати шокову реакцію. Тим не менше, за відповідної мотивації його можна розглядати як набір можливостей і обмежень, що розширюються завдяки визначенню невидимих факторів. Майбутнє, розглядане як об'єкт очікувань, бажань і передчуттів, викликає різні реакції. Тим, хто не впевнений, його може уявлятися як потенційний набір загроз, у той час як для сильних особистостей це відкриває простір для нескінченних перспектив. Форсайтинг орієнтується на уникнення крайнощів, спрямований на попередження, трансформацію та

удосконалення майбутнього.

Важливо враховувати характеристики «блоків», «друзів» і «розривів» в контексті (рис. 1.4).

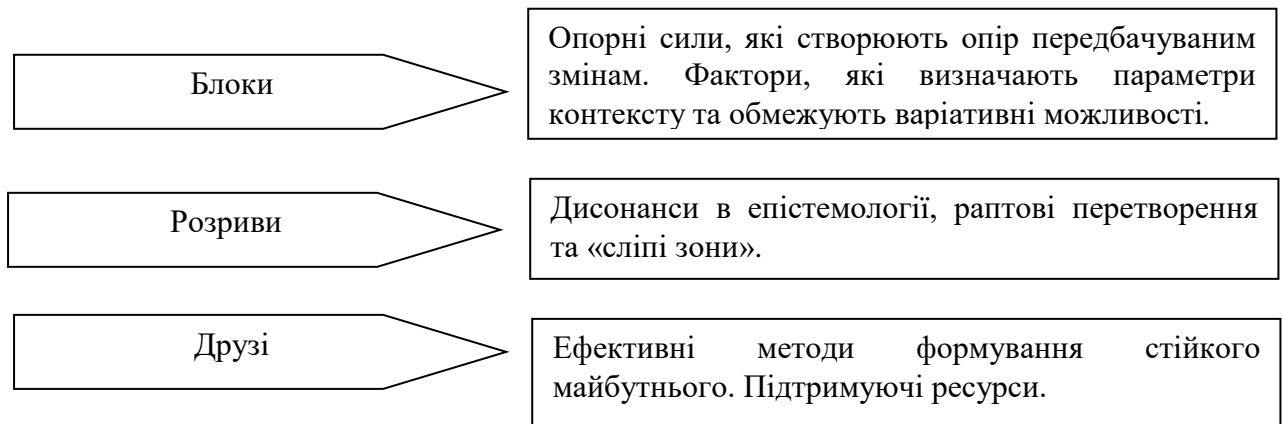

Рис. 1.4 «Блоки» майбутнього [23]

«Блоки» майбутнього представляють собою сталі параметри і дискурси, які формують смислове значення і модель дій. Знання та досвід учасників сприяють вчасній ідентифікації сил, що можуть створювати опір змінам. Аналіз «блоків» створює основу для конструктивного діалогу, в процесі якого визначаються «друзі майбутнього» – елементи організаційної чи суспільної культури, які сприяють позитивним трансформаціям.

Від «блоків» до «друзів» майбутнього пролягає необхідна складова контексту – «сліпі зони». Це важливі аспекти масової культури, які, з різних причин, були ігноровані, відкинуті або забуті.

Отже, усвідомлення основних концепцій та принципів форсайт-досліджень може служити основою для проектування публічними інституціями майбутнього України. З огляду на значний історичний досвід, який має Україна і що впливає на планування майбутнього, стейкхолдери форсайт-дослідження можуть відчувати схильність використовувати «закриті» стратегії.

Однак розуміння того, що «відкрита» стратегія може стати єдиною можливістю вийти за межі встановлених рамок та знайти нові шляхи для розвитку, включаючи ендогенізацію економічного зростання, може сприяти досягненню культурних та історичних переваг перед «блоками» майбутнього.

Ключовим є дотримання важливого принципу форсайтингу – фокусу на розширенні потенціалу всіх зацікавлених сторін, таких як держава, наука, індивіди (населення) та суспільство.

Висновки до розділу 1

Встановлено, що у парламентській діяльності форсайтинг – це система механізмів, які дозволяють визначити вектори розвитку парламенту, здійснити ідентифікацію ключових викликів і можливостей, а також розробку стратегій для забезпечення ефективного прийняття рішень.

Виявлено, що методологія форсайтингу суттєво відрізняється від логіки прогнозування через застосування підходу «майбутнє – сучасне – майбутнє», значно ширші часові рамки передбачення та спектр експертів, різноманітність методів, орієнтацію на розроблення конкретних заходів для досягнення стратегічних орієнтирів та формування уявлення про багатоваріантність майбутнього.

З'ясовано, що методологія конкретного форсайтингу завжди формується відповідно до поставлених завдань проекту, а також сфери застосування, області, поля та горизонту форсайтингу. Арсенал методів та інструментів, які використовуються в процесі форсайтингу, є різноманітним і розгалуженим, найбільш поширеними серед них є: метод Дельфі, метод визначення критичних технологій, метод розробки сценаріїв, експертні панелі.

Акцентовано увагу на важливості усвідомлення основних концепцій та принципів форсайт-досліджень, яке може служити основою для проектування публічними інституціями майбутнього України.

РОЗДІЛ 2. ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ФОРСАЙТИНГ-ПРАКТИК У ПУБЛІЧНОМУ СЕКТОРІ

2.1. Зарубіжний досвід форсайтингу у публічному секторі

Глобальна пандемія, а також кризи, що насуваються, як-от зміна клімату, старіння населення та нерівність між поколіннями, свідчать про те, що уряди мають розвивати спроможності, а також зобов'язання дбати про завтра вже сьогодні.

Як ми вже зазначали, з 1970-х років форсайт-дослідження науково-технічного прогресу почали проводитися за кордоном на національному рівні. Цей підхід отримав широке визнання і знаходить застосування в численних передових країнах Європи, Південно-Східної Азії, Японії та США [51].

У березні 2000 року Європейський союз прийняв Лісабонську стратегію, якою в доброзичливій формі запропонував всім країнам ЄС ширше використовувати інноваційний інструмент - форсайтинг. Для реалізації цього підходу був створений відділ Технологічного форсайтингу в Організації Об'єднаних Націй з промислового розвитку (UNIDO) [12].

Починаючи з 2001 року, UNIDO щорічно організовує навчальні програми у сфері форсайтингу. Ці програми призначені для навчання організаторів форсайтингу, представників корпорацій, відповідальних за використання передбачення як інструменту для стратегічного прийняття рішень у сфері технологічного розвитку. Також навчання охоплює тренерів, практиків та осіб, що приймають рішення щодо технологічного передбачення, таких як чиновники та менеджери компаній. Після ухвалення Лісабонської стратегії в різних країнах ЄС почали формуватися організаційні центри з розвитку форсайтингу [21]

Досвід провідних країн світу підтверджує, що взаємодія всіх трьох суспільних секторів – державного, підприємницького та громадського – одночасно сприяє настанню синергетичного ефекту. Суть цього ефекту полягає

в тому, що разом із індивідуальними вигодами, які отримують всі учасники цієї взаємодії, формується ще одна, спільна для всіх секторів, вигода. Ця спільна вигода полягає в досягненні позитивних майбутніх цілей як для економіки, так і для публічної політики та соціально-гуманітарної сфери.

Ключовими напрямками форсайтингу для забезпечення процесу прийняття урядових рішень, на думку експертів, є:

- створення та розповсюдження інформації та розуміння майбутніх тенденцій на основі форсайтингових досліджень;
- надання основ, інструментів та іншого забезпечення для підтримки державних службовців у формуванні майбутнього мислення та передбачення їхньої повсякденної роботи;
- створення попиту на перспективне мислення [65].

У Великій Британії форсайтинг проник на практично всі рівні суспільства, ставши ключовим елементом політичного, промислового, наукового та культурного ландшафту. Інтерес до форсайтингу в країні виник ще в 1960-х роках, коли основна увага зосереджувалася на швидкому розвитку науки та технологій, що породило новий порядок денний і зацікавленість у сфері інновацій.

Форсайтинг-програма Великої Британії була створена у 1994 році, а в 2002 році її область дослідження розширилася на вивчення впливу та можливостей вирішення соціальних, екологічних та інших проблем, вийшовши за межі науки і технологій.

На сучасному етапі до головних державних структур, які, серед іншого, опікуються питаннями форсайтингу, варто віднести Урядовий офіс з питань науки та Парламентський офіс з питань науки і техніки. Також у британському парламенті функціонує Міжпартійна парламентська група в інтересах майбутніх поколінь, яка займається форсайтинг-проектами.

Урядовий офіс з питань науки (Government Office for Science – GOS) виконує функцію консультування прем'єр-міністра та Кабінету міністрів з усіх аспектів, пов'язаних із наукою. Його завдання включає забезпечення того, щоб

стратегії та рішення уряду ґрунтувалися на найкращих наукових даних та стратегічному довгостроковому мисленні.

GOS, з 20-річним досвідом у сфері передбачення майбутнього, пропонує державним службовцям консультації та підтримку з використання інструментів для праці з майбутнім. Це може включати як довгострокову експертну підтримку, так і консультації на одноразові питання. Офіс GOS розташований в Лондоні та налічує близько 80-ти постійних співробітників.

До компетенцій GOS віднесено:

- консультаційний супровід Прем'єр-міністра та членів уряду шляхом реалізації проектної програми, враховуючи ключові завдання урядового Головного наукового радника;
- використання наукових даних та рекомендацій урядом здійснюється через проведення консультацій та реалізацію проектів. Крім того, встановлюються та підтримуються зв'язки між посадовими особами та науковою спільнотою для ефективного обміну інформацією;
- надання оптимальних наукових рекомендацій у випадках надзвичайних ситуацій відбувається через діяльність Науково-консультативної групи з надзвичайних ситуацій (SAGE);
- одночасно, забезпечується підтримка незалежної Ради з науки і технологій у наданні високорівневих консультацій Прем'єр-міністру [10].

У рамках GOS існує окрема, невелика група співробітників, яка фокусується на забезпеченні стратегічного підходу в уряді шляхом проведення досліджень майбутнього та використання методів форсайтингу (Go-Science Futures Team).

Ця група розробила різноманітні інструменти та ресурси з метою підтримки членів уряду у результативному впровадженні їх роботи у сфері майбутнього, які реалізуються через програму розвитку потенціалу, мережі, ресурси, консультаційні послуги та проекти.

У ресурсному арсеналі GOS є посібник «The Futures Toolkit» або комплект інструментів для аналізу майбутнього, який містить конкретні рекомендації щодо організації процесу форсайтингу. Службовці використовують цей набір інструментів для впровадження форсайтингу та розвитку довгострокового мислення в рамках процесів розробки політик та стратегій.

У XXI столітті Канада стикнулася з рядом викликів, які вимагали перегляду стратегії національного розвитку. Зокрема, уряд Канади висловлював занепокоєння через економічне відставання країни в порівнянні країнами, які динамічно розвиваються, такими як Індія та Китай. Також була важливою задачею забезпечення збереження конкурентоспроможності Канади на глобальному рівні. Оскільки ключовим засобом вирішення цього економічного відставання було стимулювання інноваційної діяльності, виникла концепція проведення форсайт-досліджень. Ці дослідження спрямовані на визначення основних напрямків науково-технічного прогресу, коригування інноваційних пріоритетів та надання нових імпульсів розвитку національної інноваційної системи. Основу вказаного підходу становить аналіз науково-технічних тенденцій та проведення серії експертних форсайт-досліджень, спрямованих на знаходження шляхів, які дозволять країні ефективно конкурувати на світовій арені.

У 2005 році розпочалася реалізація ініціативи «Відновлення» («Renewal»), спрямованої на виявлення можливих перспектив та стратегічних напрямків інноваційного розвитку Канади до 2020 року. Цей проект був проведений Національною Радою по науці Канади, яка є урядовим органом, відповідальним за розвиток науки і технологій. Національна Рада забезпечувала загальне керівництво та організацію систематичного діалогу між урядом, науковою спільнотою та бізнесом [63].

Повноваження з проведення форсайтингу було покладено на Комітет зі стратегій та пріоритетів, що входив до складу Ради. Спеціально сформована команда експертів виконувала узагальнення отриманих результатів. Для вивчення глобального середовища та аналізу внутрішніх факторів було

створено кілька робочих груп, в яких брали участь представники Ради та зовнішні консультанти.

На сучасному етапі є три основні проблемні напрямки, за якими планується продовжити форсайт-дослідження [63]:

- як канадські державні служби впроваджують інновації?
- як розвиваються Вестмінстерські установи?
- які нові моделі співпраці та ефективності?

Практика прогнозування науки, техніки і технологій у Японії розпочалася в початку 70-х років. Крізь призму стратегічного визначення перспектив, країна прийшла до висновку, що технологічне прогнозування має потенційно значущі політичні перспективи. Таким чином, група експертів була направлена до Сполучених Штатів для консультацій та обміну досвідом з визначеними фахівцями.

У 1970 році Агенція з науки і техніки провела свою першу спробу розробки довгострокового прогнозу майбутнього науки і технології, охоплюючи період тривалістю 30 років. Головною метою було створення всебічного огляду всіх сфер науки і технології. Це сприяло наданню приймальникам рішень в громадському та приватному секторах ключових знань про довгострокові тенденції, необхідні для визначення широкого спектру напрямків руху. Кілька тисяч експертів, представників промисловості, університетів і урядових організацій, були залучені для участі в процесі прогнозування інновацій та технологічних розробок за допомогою методу Дельфі. Вони були опитані про можливі інновації або технологічні вдосконалення, ймовірний час їх виникнення, ступінь їх важливості, а також можливі проблеми, пов'язані з їх впровадженням.

«Результати цих опитувань використовувалися в двох основних напрямках:

- зборі основних даних для планування наукових досліджень, зокрема огляді довгострокових технологічних тенденцій і визначенні ключових для розвитку в майбутньому технологій;

- моніторингу поточного стану науки і технологій, включаючи рівень науковотехнічної діяльності в Японії в порівнянні з іншими країнами, виявляючи області, де виникає необхідність в здійсненні міжнародного співробітництва та визначаючи фактори, які стримують технологічний розвиток» [13].

Окрім того, отримані результати служили основою для прийняття рішень Радою з науки і технологій Японії щодо науково-технічної політики розвитку країни. Більше того, результати опитувань надавались усім міністерствам і відомствам для використання у процесі розробки стратегій та програм розвитку. Також вони були доступні підприємствам і організаціям для використання під час планування та прийняття рішень.

У Японії проведення форсайтних досліджень відрізняється тим, що визнається основною цінністю не лише прямі результати (прогнози та наступні політичні рішення), але й сам процес передбачення. Вигоди цього процесу можуть бути узагальнені у вигляді п'яти ключових елементів: комунікації, акценту на довгостроковому передбаченні, координації, досягнення консенсусу та прийняття результатів суспільством.

Важливо відзначити, що форсайт-дослідження проводяться не лише на національному рівні. Промислові асоціації та окремі групи проводять або поручають проведення робіт із передбачення для конкретних прогнозів, пов'язаних із певними видами продукції, технологій та процесів.

У кінці 1980-х років у Міністерстві оборони Сінгапуру було реалізовано сценарне планування, спрямоване на створення уявлення про "зміну світу" та визначення з потенційними проблемами, завданнями і можливостями майбутнього. У 1993 році уряд схвалив використання сценарного планування як інструменту для розробки довгострокової стратегії та політики. Функції сценарного планування були передані від Міністерства оборони до Канцелярії Прем'єр-Міністра у 1995 році. Саме в цей період в Сінгапурі розпочалася ера перетворень з запуском Державної Служби для 21-ого століття (PS21).

У 2005 році була започаткована Програма оцінки ризиків і

горизонтального сканування під керівництвом Секретаріату Координації Національної Безпеки з метою стратегічного передбачення. Ця Програма оперує на принципі, що підкреслює важливість співпраці. Агентства не можуть працювати ізольовано та вирішувати проблеми фрагментарно. ПОРГС визнає необхідність горизонтального співробітництва та обміну інформацією між агентствами.

Узагальнено, весь планувальний апарат Сінгапуру спирається на результати форсайтингу, що визначається створенням Центру стратегічного аналізу майбутнього в 2010 році. Головною місією Центру є розширення можливостей уряду у сфері стратегічного передбачення за допомогою координації аналізу майбутнього між урядовими установами Сінгапуру. Цей центр відповідає за формування загальнодержавної політики.

У Швеції програма форсайтингу була започаткована Королівською академією наук, Національною радою з промислового розвитку, Конфедерацією профспілок, Фондом стратегічних досліджень Швеції. Лише пізніше вона отримала підтримку від уряду Швеції, приватних компаній, державних агентств, неурядових організацій тощо. Шведська програма відхилилася від використання методу Delphi та вирішила використовувати підхід з формування «секцій», що відповідають інтересам учасників. Визначено вісім основних «секцій»: медицина і охорона здоров'я, біоресурси, соціальна інфраструктура, виробничі системи, інформація та телекомунікації, виробництво матеріалів, індустрія послуг, освіта і навчання.

Отже, розглянутий нами досвід форсайтингу у публічному секторі провідних країн світу, серед яких Велика Британія, Канада, Японія, Сінгапур, Швеція свідчить, що:

- форсайтинг узагальнюється в систему публічного управління країни, інтегруючись в процес розробки політик та стратегій;
- загальною тенденцією є участь у процесах форсайтингу широкого кола різних зацікавлених сторін. Велика увага приділяється залученню громадськості, експертів, представників бізнесу та

академічної спільноти для створення відкритого та репрезентативного процесу;

- багато країн встановлюють спеціальні урядові структури або офіси, що відповідають за форсайтинг. Ці органи консультують високопосадових чиновників та урядовців з питань стратегії та розвитку;
- форсайтинг часто пов'язаний із науковими та технологічними аспектами. Прогресивні країни активно використовують форсайтинг для формування наукових та технологічних стратегій;
- програми форсайтингу можуть бути адаптивними та реактивними, реагуючи на зміни в суспільстві, технологічному прогресі та інших сферах.

2.2. Особливості застосування форсайтинг-практик в Україні

Як і в багатьох інших країнах, в Україні з кожним роком триває зростання інтересу до форсайтингу. Країна вже має значний експертний досвід, і важливо враховувати не лише відповідні міжнародні підходи, але й використовувати українські практики та приклади успішної роботи з майбутнім.

У цьому контексті важливо відзначити активну діяльність Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД), який протягом тривалого періоду, а саме 30 років, здійснює науково-аналітичні та прогнозні дослідження щодо проблем розвитку України та її національної безпеки. Інститут активно готує та представляє Президентові та Раді національної безпеки і оборони аналітичні матеріали, проекти програмних документів та нормативно-правових актів. Під час підготовки стратегічних документів НІСД взаємодіє з різними зацікавленими сторонами з різних громадських спільнот і структур. Зараз в Інституті функціонують 5 наукових підрозділів, які спеціалізуються у визначених напрямках.

Академічна громада також активно працює над розвитком форсайтингу, збільшуючи обсяги форсайтинг-публікацій та наукових досліджень.

Проводяться тематичні науково-практичні конференції, а також створюються наукові та освітні форсайтинг-центри. Найбільший з них на даний момент діє при Національному університеті «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».

У світовому контексті важливим є працездатний Світовий центр з геоінформатики та сталого розвитку, який почав свою роботу в Україні вже з 2006 року та є повноправним членом Світової системи даних (ССД) Міжнародної наукової ради (МНР). Цей центр спеціалізується на проведенні міждисциплінарних досліджень складних систем різної природи.

Перше форсайтингове дослідження на національному рівні в Україні було проведено протягом 2004–2006 років в рамках Національної програми «Українська наука, технології та інновації 2025» (Ukrainian STI 2025). У ньому використовувалися методи, такі як Делфі-опитування, конференції, семінари та круглі столи. Програма спрямовувалася на формування пріоритетних напрямків науково-технічного розвитку, які були затверджені відповідними нормативно-правовими документами. Крім того, були розроблені рекомендації для уряду стосовно ефективного використання фінансових результатів державного бюджету, а також створена основа для постійної системи форсайтингового навчання в країні [62].

Друге форсайтингове дослідження в Україні відбулося у період 2008–2009 років за участі Українського інституту науково-технічної та економічної інформації (УкрІНТЕІ) в рамках виконання Державної програми прогнозування науково-технологічного розвитку в Україні на 2008–2012 роки, що була затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 11.09.2007 № 1118. Під час реалізації цієї Програми була розроблена методологія прогнозування науково-технологічного розвитку, що ґрунтується на використанні методу експертних панелей. Також була удосконалена методика виявлення та уточнення критичних технологій в рамках пріоритетних напрямків розвитку науки та техніки. Додатково проводились круглі столи та семінари для обговорення отриманих результатів.

Уперше в Україні були розроблені Переліки критичних технологій,

визначених за стратегічними пріоритетними напрямками, що виникли в результаті першого форсайтингу: «Біотехнології», «Енергетика та енергоефективність», «Нові речовини та матеріали». Однак у зв'язку з припиненням фінансування програми, дослідження було продовжено власними коштами за її межами. Результати другого форсайтинг-дослідження послужили основою для розробки відповідних нормативно-правових документів, що стосуються пріоритетних напрямків інноваційної діяльності на період 2011–2021 років [7; 29].

Зазначені національні форсайтингові проекти в Україні, як і у світовій практиці, використовували комплекс різних методів. Кожен форсайтинг-проект використовував комбінацію різних методів, проте загалом методологія базується на систематичному виявленні та використанні знань експертів. Важливо відзначити, що бібліометричний і патентний методи не застосовувалися, оскільки на момент їх проведення відсутній був офіційний доступ до міжнародних наукометричних та патентних баз даних. Проте, на сьогодні ця проблема вже вирішена [24].

Однією з перших спроб в Україні визначити критичні технології та пріоритетні напрямки науково-технічного розвитку на основі форсайтингу стала Державна програма прогнозування науково-технологічного та інформаційно-технологічного розвитку на 2004-2006 роки [7].

У 2008 році була впроваджена система науково-технологічних та інноваційних пріоритетів в державі. Крім того, було внесено зміни до Закону України «Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності в Україні», які включали формування Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2021 року.

Українським інститутом науково-технічної експертизи та інформації (УкрІНТЕІ) була розпочата робота з визначення нових пріоритетних напрямків науково-технологічного розвитку України на період 2021-2030 років. Цей процес передбачав проведення форсайтингових досліджень з урахуванням відповідності світовим технологічним трендам та досягненням Цілей сталого розвитку в Україні [41].

Успішним результатом в проведенні національного форсайтингу є дослідження під назвою «Форсайтинг економіки України на середньостроковому (2015-2020 роки) і довгостроковому (2020-2030 роки) часових горизонтах». Це дослідження було виконане Світовим центром даних з геоінформатики і сталого розвитку Міжнародної ради з науки при Національному технічному університеті України "Київський політехнічний інститут", а також Інститутом прикладного системного аналізу Міністерства освіти і науки України та Національної академії наук України.

В рамках цього дослідження були ідентифіковані основні кластери нової економіки України, що можуть сприяти успішній інтеграції країни в міжнародну співпрацю. Також в 2018 році та тією ж експертною групою був розроблений форсайтинг щодо підготовки і перепідготовки фахівців природничого і технічного спрямування, враховуючи цілі сталого соціально-економічного розвитку України до 2025 року [38].

Над форсайтинг-дослідженнями також працюють українські аналітичні установи, зокрема Український інститут майбутнього. Цей незалежний аналітичний центр, діючий з 2016 року, спеціалізується на прогнозуванні змін в Україні та світі, моделюванні можливих сценаріїв розвитку подій. Інститут є спільним проектом представників українського бізнесу, політики та громадського сектору, а його діяльність фінансується малим та середнім бізнесом.

Експерти Українського інституту майбутнього активно формулюють практичні рекомендації для уряду в формі доповідей, аналітичних записок, законопроектів та інших форм. Серед їхніх основних досягнень — розробка Стратегії України до 2030 року та видання книги «Візія України 2030», яка містить в собі відображення майбутнього України [33].

Національна економічна стратегія 2030 є ключовим документом, в якому визначені основні напрями розвитку економіки, спрямовані на розкриття потенціалу України протягом наступних 10 років. У процесі розробки цієї стратегії було залучено понад 500 учасників, серед яких представники більше ніж 20 аналітичних центрів, понад 30 бізнес-асоціацій, 40 органів виконавчої

влади, експертного середовища та представників громадянського суспільства.

У цьому форсайтінговому дослідженні особливість полягає у формуванні стратегічного візійного погляду на майбутній розвиток України. Ця візія спрямована на становлення країни як впливового регіонального суб'єкта, який здатний приймати самостійні та незалежні економічні і геополітичні рішення. Важливо врахувати, що ці рішення будуть прийматися з урахуванням глобальної ситуації, і вони спрямовані на забезпечення високого рівня якості життя громадян [22].

Економічна візія України визначає країну як вільну націю громадян із високим рівнем добробуту та ефективною сервісною цифровою державою. У цій візії Україна виступає як надійний економічний партнер у світі та приклад розвитку для всіх країн Східного партнерства. Країна орієнтована на те, щоб бути найпривабливішою для інвестицій, інновацій та бізнесу, ставши найкращим місцем для реалізації творчого потенціалу, втілення ідей і особистого розвитку.

Експерти вважають, що з утвердженням Національної економічної стратегії 3 березня 2021 року в Україні настала нова ера форсайтінгу. Це є першою хвилею та введенням нового дискурсу у форсайтінгові практики після 2015 року. Особливістю цього процесу стало активне залучення різноманітних зацікавлених стейкхолдерів, які представлені як бізнесовими структурами, так і громадськими організаціями. Цей форсайтінговий процес став інклюзивним, що вказує на зростання зацікавленості та участі широкого кола учасників у формуванні майбутнього розвитку країни [5].

У березні-червні 2021 року Міністерство цифрової трансформації разом із представниками індустрії віртуальних активів провело форсайтінг під назвою «Віртуальні активи в Україні – 2030». Цей захід об'єднав широкий спектр експертів, включаючи підприємців, народних депутатів, представників органів виконавчої влади, регуляторів та правоохоронних органів. Цей форсайтінговий процес став важливою ініціативою для зазначеної галузі, покликаної визначити та прогнозувати розвиток віртуальних активів в Україні до 2030 року [37].

Основна мета форсайтінгового дослідження полягала в створенні

спільного візійного погляду на розвиток галузі віртуальних активів в Україні, враховуючи інтереси різних стейкхолдерів. Крім того, завдання включало розробку стратегії для нового ринку та формування спільноти, що буде втілювати цю стратегію. Учасники форсайтінгового дослідження ідентифікували понад 60 економічних, політичних, технологічних, соціальних та екологічних трендів, які визначатимуть майбутню екосистему віртуальних активів в Україні.

У рамках «Кримської платформи» 5 серпня 2021 року відбулась форсайтінг-сесія під назвою «Крим 2050» з метою ретельного вивчення ключових факторів, що визначатимуть майбутнє Криму в усіх його аспектах: політичному, економічному, військовому, соціально-культурному, екологічному і т. д. Основною метою сесії було розглядання різних сценаріїв розвитку подій навколо Криму та формування спільного візійного погляду на бажане майбутнє. Цей захід визначається як важливий крок у напрямку повернення Криму і його мешканців додому в усіх аспектах цього поняття.

Щоб визначитися з проблемою, як потрібно діяти, для того, щоб у 2050 році Крим відчував себе вдома в Україні, було залучено майже 70 експертів різних галузей, таких як економісти, соціологи, військові експерти, правозахисники, екологи, фахівці з міжнародних відносин, громадські активісти, журналісти, та митці. Учасники форсайтінгу визначили, що активна суб'єктна позиція України та виразна суб'єктність кримськотатарського народу в усіх країнах його проживання є основними факторами, які визначатимуть основні сценарії розвитку подій в Криму [18].

У рамках дослідження, проведеного Світовим центром даних з геоінформатики та сталого розвитку, Інститутом передових оборонних технологій КПП ім. Ігоря Сікорського, та Інформаційно-аналітичним центром КПП ім. Ігоря Сікорського у 2021 році, був проведений аналіз реального стану соціальної та економічної сфер України, розглядаючи їх як фундаментальну складову національної безпеки й оборони. У ході аналізу були ідентифіковані можливі безпекові загрози для України на часовому горизонті до 2030 року.

Проведено комплекс робіт з форсайтінгу, в рамках якого було розглянуто

різні сценарії майбутніх подій в Україні. Отримані результати визначили основу для розробки стратегії захисту країни та її подальшого мирного, сталого розвитку. Також було проведено Дельфі дослідження, щоб визначити необхідні головні кластери майбутнього оборонно-промислового комплексу країни та визначити пріоритетність внеску кожного кластера в загальний ріст безпеки України [39].

До головних викликів, які, на думку українських експертів, заважають розгорнути потужну системну роботу з форсайтінговими дослідженнями на сучасному етапі, доцільно віднести: відсутність чітких пріоритетів у поточних завданнях, недостатню увагу до досягнення швидких політичних результатів, відсутність суб'єкта стратегії та недостатній активний діалог з громадянським суспільством.

До цього переліку, на нашу думку, варто додати певного роду суспільну невизначеність, викликану війною в Україні. Важко думати про майбутнє, зважаючи на загрозу життю кожного українця, яка постійна в даному часовому проміжку.

Відсутність сформованого експертного співтовариства є ще однією перешкодою для розвитку форсайтінг-досліджень в Україні. Зокрема, експертна оцінка визнається як важлива складова процесу форсайтінгу.

Без культури аналізу та дослідження можливих напрямів розвитку бізнесу та територій на довгострокову перспективу в Україні виникає серйозна проблема. Існує практично відсутній пласт «гравців», зацікавлених у розробці форсайтінгу, як це спостерігається в європейських та інших країнах. Така відсутність учасників у форсайтінгу ускладнює проведення всебічного та збалансованого дослідження, що враховує різноманітні інтереси, і важко реалізує отримані результати цього процесу.

Отже, для сприяння розвитку форсайтінгу в Україні необхідно вжити наступних заходів: спрямувати зусилля на структурування громадянського суспільства та створення спеціальних платформ і мереж для постійного взаємодіалогу. Цей діалог повинен охоплювати не лише вчених і фахівців у різних галузях науки і техніки, але й включати представників різних соціальних

верств – від бізнесменів і політиків до споживачів.

Додатково, слід створити банк постійно поновлювальної інформації, який містить футурологічні, аналітичні, програмні, прогнозні, звітні та інші матеріали з різних джерел, необхідних для якісного проведення форсайтингових досліджень. Цей банк також повинен включати дані про виклики та загрози, які можуть бути подолані за результатами форсайтинг-проєкту, та забезпечувати вільний доступ до цієї інформації всім учасникам дослідження.

Крім того, важливим є створення установ та механізмів моніторингу реалізації та подальшого розвитку форсайтинг-проєктів. Це дозволить забезпечити ефективне впровадження отриманих результатів та постійний розвиток цієї стратегічної галузі.

Висновки до розділу 2

Визначено, що ключовими напрямками форсайтингу для забезпечення процесу прийняття урядових рішень, на думку експертів, є: створення та розповсюдження інформації та розуміння майбутніх тенденцій на основі форсайтингових досліджень, надання основ, інструментів та іншого забезпечення для підтримки державних службовців у формуванні майбутнього мислення та передбачення їхньої повсякденної роботи та створення попиту на перспективне мислення.

Характеристика зарубіжного досвіду провідних країн світу, серед яких Велика Британія, Канада, Японія, Сінгапур, Швеція, свідчить, що:

- форсайтинг узагальнюється в систему публічного управління країни, інтегруючись в процес розробки політик та стратегій;
- загальною тенденцією є участь у процесах форсайтингу широкого кола різних зацікавлених сторін. Велика увага приділяється залученню громадськості, експертів, представників бізнесу та академічної спільноти для створення відкритого та

репрезентативного процесу;

- багато країн встановлюють спеціальні урядові структури або офіси, що відповідають за форсайтинг. Ці органи консультують високопосадових чиновників та урядовців з питань стратегії та розвитку;
- форсайтинг часто пов'язаний із науковими та технологічними аспектами. Прогресивні країни активно використовують форсайтинг для формування наукових та технологічних стратегій;
- програми форсайтингу можуть бути адаптивними та реактивними, реагуючи на зміни в суспільстві, технологічному прогресі та інших сферах.

Показано, що Україна має досвід реалізації успішних форсайтингових практик, частина з яких були впроваджені в державну політику.

До головних викликів, які заважають розгорнути потужну системну роботу з форсайтинговими дослідженнями на сучасному етапі віднесено: відсутність чітких пріоритетів у поточних завданнях, недостатню увагу до досягнення швидких політичних результатів, відсутність суб'єкта стратегії та недостатній активний діалог з громадянським суспільством, відсутність сформованого експертного співтовариства, а також суспільну невизначеність, викликану війною в Україні.

Визначено, що для сприяння розвитку форсайтингу в Україні необхідно:

- спрямувати зусилля на структурування громадянського суспільства та створення спеціальних платформ і мереж для постійного взаємодіалогу;
- створити базу інформаційних ресурсів для форсайтингу;
- забезпечити інституційну базу форсайтингових проектів.

РОЗДІЛ 3. ФОРСАЙТИНГ В ДІЯЛЬНОСТІ ПАРЛАМЕНТУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Досвід здійснення форсайтинг-практик у діяльності парламенту

Через короткострокові мотиви кандидатів на виборах, виборців і груп інтересів, спрямовані на досягнення результату тут і зараз, демократична політична практика зазвичай відрізняється певною «короткозорістю».

Хоча фактичне формування політики, яке головним чином зосереджується на розвитку загальної спроможності суспільства в довгостроковій перспективі, ймовірно, завжди було більш спрямованим на майбутнє, що зумовлює зростаюче усвідомлення глобальних суспільних «мегатрендів» всіма державними інституціями та прагнення позбутися недоліків «короткозорості» виборчої демократії.

Деякі, пов'язані із зазначеними аспектами нововведення передбачають перерозподіл державної влади на користь публічних невиборних інституцій (наприклад, експертних організацій) або правових інструментів (фіксовані статті бюджету чи конституційні положення тощо), тоді як інші спрямовані на посилення існуючих демократичних механізмів, зокрема, шляхом залучення до стратегічного планування дослідницьких центрів та створення комітетів з питань майбутнього.

Саме тому, надзвичайної актуальності набуває створення механізмів, які сприятимуть посиленню відповідальності за майбутнє, з боку законодавчої влади. Адже претензії на наступність поколінь можуть бути легітимно і реалістично реалізовані лише через участь громадськості, яку в представницькій демократії представляють законодавчі органи.

Таким чином, існує потреба у забезпеченні функціонування механізмів, які дадуть змогу законодавцям набути достатнього досвіду роботи з прогнозуванням. Адже, без глибокого розуміння перспектив майбутнього не можливе забезпечення розуміння довгострокових наслідків політики [47].

У цьому контексті важливо відзначити, що думка з приводу того, що перспективне планування можливе без застосування нових механізмів, інтегрувавши «майбутнє» до стандартного законодавчого процесу, коли кожен урядовий законопроект також включав би оцінку його потенційних довгострокових наслідків, сприяючи тому, що орієнтоване на майбутнє мислення стане звичайною частиною законодавчого процесу, не зовсім відповідає дійсності. Небезпека полягає в тому, що законодавці все ж можуть зосередитися на короткострокових наслідках законів.

Більш прийнятною альтернативою є зобов'язання уряду готувати регулярний звіт про майбутні виклики, з метою формування відповідальності законодавців.

Своєю чергою, створення окремого підрозділу прогнозування виглядає зайвим, новим елементом, відокремленим від традиційної парламентської діяльності.

У той час, як галузеві парламентські комітети складають підґрунтя функціонування парламенту, комітет форсайтингу ще має довести свою цінність у законодавчому органі та ширше в політичній системі.

Як зазначають експерти, першу парламентську інституцію майбутнього було створено в 1990-х роках, а інші – на рубежі тисячоліть [48].

Загалом, станом на 2022 рік підрозділи планування майбутнього функціонували у 10 національних парламентах (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

Підрозділи планування майбутнього у національних парламентах

Країна	Назва органу	Назва підрозділ форсайтингу та рік створення	Характеристика
Фінляндія	Едускунта	Комітет майбутнього (1993)	Парламентський комітет, що складається із депутатів
Чилі	Сенат	Комісія з викликів майбутнього, науки, технологій та інновацій (2012)	Парламентський комітет, що складається із

			депутатів
Бразилія	Сенат	Комітет майбутнього (2013)	Парламентський комітет, що складається із депутатів
Австрія	Бундесрат	Комітет з інновацій, технологій і майбутнього (2015)	Парламентський комітет, що складається із депутатів
Естонія	Рійгікогу	Центр форсайтингу (2017)	Науково-дослідний інститут при парламенті
Південна Корея	Національна асамблея	Інститут майбутнього Національної асамблеї (2018)	Науково-дослідний інститут при парламенті
Ісландія	Альтинг	Комітет Прем'єр-міністра щодо майбутнього (2018)/Комітет майбутнього (2021)	Парламентський комітет, що складається із депутатів
Філіппіни	Сенат	Комітет з питань цілей сталого розвитку, інновацій та мислення про майбутнє (2019)	Парламентський комітет, що складається із депутатів
Литва	Сейм	Комітет майбутнього (2020)	Парламентський комітет, що складається із депутатів
Уругвай	Генеральна асамблея	Комісія майбутнього (2021)	Парламентський комітет, що складається із депутатів

Як бачимо, з десяти інституцій вісім є законодавчими комітетами, а два – дослідницькими інститутами, що діють при органах законодавчої влади. П'ять знаходяться в Європі (Австрія, Естонія, Фінляндія, Ісландія, Литва), три в Південній Америці (Бразилія, Чилі, Уругвай) і два в Азії (Філіппіни, Південна Корея). Фінський комітет майбутнього був створений у 1993 році, а всі інші – починаючи з 2012 року.

Незважаючи на те, що в парламентах багатьох інших країн існують дослідницькі центри, які підзвітні законодавчим органам і займаються

позаправовими питаннями, як-от Парламентське бюро Франції з оцінки наукових і технологічних варіантів (OPECST, створене в 1983 році), які безпосередньо залучають законодавців до своєї діяльності, вони зосереджені виключно на науково-технологічних питаннях з обмеженою автономією у виборі тем [55]. Науково-дослідні інститути в Естонії та Південній Кореї працюють безпосередньо при парламенті та були спеціально створені для вивчення проблем майбутнього.

Комітет з майбутнього Едускунта Фінляндії був утворений у 1993 році як тимчасовий орган, а з 2000 року функціонує на постійній основі. Відмінно від інших 16 парламентських комітетів, Комітет з майбутнього не має права ініціювати законодавчі ініціативи та не може вводити обмежувальні резолюції щодо законодавчих пропозицій уряду. Його повноваження включають ініціювання дослідження різноманітних аспектів майбутнього, обговорення їх на парламентських сесіях, організацію семінарів для парламентарів та активну співпрацю з мас-медіа [11].

Як правило, Комітет залучає для розробки форсайтинг-проектів незалежні науково-дослідні установи. Разом з тим, його члени активно приймають участь у цій роботі, іноді розширюючи свою участь до написання окремих розділів звітів. Це забезпечує об'єктивність та відсутність політичного впливу, оскільки при обговоренні тем Комітет з майбутнього базується на наукових, а не політичних аргументах.

Фахівці вказують на те, що численні питання, які тривалий час висвітлювалися у форсайтинг-звітах Комітету з питань майбутнього, урешті-решт були враховані в державних програмах Фінляндії.

До повноважень Комітету з питань майбутнього віднесені:

- «відповідь та реагування на форсайтинг-звіт уряду та порядок денний 2030;
- підготовка звітів для інших комітетів;
- вивчення проблем, що виникають через власні проєкти;
- обізнаність щодо всіх найактуальніших досліджень з питань

майбутнього;

- організація та координація парламентської оцінки технологій (Technology Assessment);
- розробка інновацій для демократичних процесів та прийняття політичних рішень;
- організація семінарів для парламентарів, активна співпраця зі ЗМІ» [23].

Зауважимо, що першою країною після Фінляндії, яка експериментувала з створенням інституції майбутнього на базі органу законодавчої влади був Ізраїль. Водночас, ця країна обрала більш вузьку модель Комісара з питань майбутнього, який призначався для захисту інтересів майбутніх поколінь.

Комісія Кнесету з питань майбутніх поколінь була створена в 2001 році і проіснувала до 2006 року. Її очолив уповноважений, суддя Шломо Шохам, який був призначений на п'ятирічний термін. Після цього новий уповноважений не був призначений, і в 2010 році Кнесет офіційно скасував Комісію. Важливо те, що комісар не мав підтримки серед ізраїльської політико-управлінської еліти та громадянського суспільства. Комісія була здебільшого ініційована одним політиком, Джозефом (Томмі) Лапідом, головою партії Шинуї, чий відхід з політики у 2006 році збігся з припиненням роботи Комісії.

Чилі належить до тих країн, які вже тривалий час інвестують ресурси в довгострокове прийняття рішень. Комітет із викликів майбутнього, науки, технологій та інновацій у Сенаті Чилі було створено у квітні 2012 року. У сусідній Бразилії Комітет майбутнього в Сенаті було створено роком пізніше, у 2013 році. Обидві країни використовували фінський досвід.

В Австрії принаймні з 1980-х років ведеться більш масштабна робота з прогнозування, яка включає виконавчу владу, наукові кола та різні зацікавлені сторони, а також активні зв'язки з міжнародними організаціями. Бундесрат створив Комітет з інновацій, технологій і майбутнього в 2015 році.

Естонський Рійгікогу створив Центр форсайтингу у 2016 році, який почав повноцінно функціонувати у 2017-му. Приблизно третина депутатів залучені до

роботи Центру через головні комітети, але в іншому Центр є, по суті, науковою установою при законодавчому органі.

Протягом п'яти років діяльності Центр форсайтингу зосереджувався на вивченні різних аспектів, таких як ринок праці, управління та регіональний економічний розвиток. Після створення форсайтингів Центр відстежує, як реалізуються різні сценарії, а також визначає різницю між очікуваннями та реальністю.

Для кожного форсайтинг-проєкту Центр форсайтингу аналізує поточну обстановку, систематизує результати існуючих досліджень і, при необхідності, проводить додаткові наукові дослідження. На заключному етапі Центр розробляє альтернативні сценарії на період до 2030 року та визначає, які рішення слід враховувати при формулюванні політики.

Центр форсайтингу оперує відокремленим фінансовим ресурсом і має повноваження приймати самостійні рішення щодо планування та впровадження своїх ініціатив. Річний бюджет форсайтингу становить приблизно 770 тис. євро, що рівнозначно 3% від загального фінансування Парламенту Естонії. Команда Центру, в основному складається з економістів, і важливим чином визначається їхнім високим рівнем академічної підготовки. У склад команди також включені соціологи та представники гуманітарних наук.

Також форсайтинг-дослідження замовляють у зовнішніх інституціях, таких як університети, консалтингові агенції та дослідницькі центри. Протягом п'яти років було укладено 20 партнерських угод (замовлень), які дозволили провести форсайтинг-аналіз від імені парламенту. Зовнішні консультанти виконують тренд-аналіз, аналізують дані, розробляють сценарії та вирішення. Однак за висновками, рекомендаціями, остаточними звітами та формулюванням основних повідомлень відповідальна залишається саме Форсайтинг Рада.

У Південній Кореї в 2013-2017 роках функціонувало Міністерство науки, ІКТ і планування майбутнього, але функція довгострокового планування не була реалізована. Пропозиція створення відповідного парламентського комітету не знайшла належної підтримки, тому було створено відповідний інститут.

Спираючись на досвід Фінляндії, пропозиція створення комітету з питань форсайтингу розглядалася і у Ісландії, водночас, через обмеженість людських і фінансових ресурсів, починаючи з 2018 року Комітет функціонував при офісі Прем'єр-міністра. Однак депутати високо оцінили роботу комітету, тому після виборів у вересні 2021 року його перенесли до Альтингу.

У 2012 році для просування досліджень майбутнього та стратегічного форсайтингу на Філіппінах було створено Центр форсайтинг-освіти та інноваційних досліджень. На базі цієї інституції Сенат Філіппін у 2019 році заснував Комітет з питань цілей сталого розвитку, інновацій та мислення про майбутнє.

Комітет майбутнього в литовському Сеймі був створений наприкінці 2020 року з метою прищепити більш стратегічну культуру прогнозування в процесі прийняття рішень у Литві та координувати процес підготовки довгострокового бачення Литви. Передбачається активна співпраця з урядом, а також широкі консультації з громадськістю та зовнішніми зацікавленими сторонами. На формування комітету вплинув насамперед передовий досвід законодавчих органів інших країн, у тому числі Фінляндії.

Уругвай належить до числа країн, які докладали тривалих зусиль для створення форсайтинг-інституції в рамках свого законодавчого органу. На відміну від багатьох інших південноамериканських країн, в Уругваї парламентарі зрештою взяли на себе відповідальність за проект, доклавши серйозних зусиль. Незважаючи на проблеми з обмеженістю ресурсів, які заважали обміну інформацією з фінськими офіційними особами, Генеральна Асамблея, натхненна фінською моделлю, нарешті створила Спеціальний комітет з питань майбутнього у 2021 році.

Розглянуті нами підрозділи планування майбутнього у національних парламентах виконують такі основні функції:

- підготовка документів в межах компетенції парламентів, пов'язаних з довгостроковим плануванням розвитку країн;
- надання консультаційної підтримки з питань майбутнього для

інших парламентських комітетів;

- організація дискусійних платформ з питань щодо факторів і моделей майбутнього розвитку;
- проведення футуристичних досліджень, включаючи визначення їх методології;
- виступають парламентським органом, до компетенції якого віднесена оцінка інновацій.

У рамках дослідження застосування форсайтинг-практик у парламентській діяльності варто також звернути увагу на досвід Європейського парламенту, який характеризується проактивним підходом до циклу вироблення та реалізації політик в цілому.

Вже у 2009 році Європейський парламент ініціював створення Європейської системи аналізу стратегії та політики (ESPAS) з метою сприяння глибокій дискусії про те, в якому напрямку розвивається світ у середньостроковій та довгостроковій перспективі. Ця система представляє собою міжінституційне партнерство між представниками, які працюють з Єврокомісією, Європарламентом, Радою ЄС та Європейською службою зовнішніх справ. Проект отримав підтримку від Комітету регіонів та Європейського економічного та соціального комітету, які вивчають світові тенденції та надають стратегічний прогноз для тих, хто приймає ключові рішення.

Платформа ESPAS була створена шляхом формування Оперативної робочої групи, до складу якої увійшли генеральні секретарі установ-учасниць чи їх представники.

«У 2015 році був опублікований перший звіт ESPAS щодо глобальних трендів (ESPAS Global Trends Report), а також паралельно було створено глобальне онлайн-сховище, відоме як Orbis, де розміщені форсайтинг-звіти ЄС та інші матеріали. Згодом Оперативна робоча група була перейменована у Керівну групу, куди увійшли генеральні секретарі (або їхні представники) чотирьох інституцій чи органів-учасниць – Єврокомісії, Парламенту, Ради ЄС

та Європейської служби зовнішніх справ – та за необхідності представники інших інституцій, яким надається статус спостерігачів» [23].

Загалом, застосування форсайтингу у цій інституції розпочинається ще на початковому етапі визначення порядку денного.

Ключовим департаментом, який надає комплексну дослідницько-аналітичну підтримку Європарламенту в цілому, а також його членам та комітетам є Дослідницька служба Європейського парламенту (European Parliamentary Research Service – EPRS).

Місією цього органу є надання незалежної, достовірної та об'єктивної інформації. Дослідницька служба Європейського парламенту була створена 1 листопада 2013 року через поєднання різних аналітичних та допоміжних підрозділів для членів та комітетів Європарламенту.

«Сьогодні EPRS складається з чотирьох директоратів та трьох горизонтальних підрозділів, де з форсайтингом працюють:

- 1) відділ стратегічного форсайтингу та спроможностей;
- 2) відділ наукового форсайтингу.

В межах EPRS також діє Європейський науково-медійний центр (European Science-Media Hub – ESMH), що об'єднує вчених, журналістів та розробників стратегій» [23].

Відділ стратегічного форсайтингу та спроможностей надає підтримку Європейському парламенту, сприяючи розвитку культури «випереджального управління» та формуючи мислення і розуміння середньо- та довгострокових викликів, тенденцій і способів дій. Головним завданням відділу є забезпечення поінформованості та готовності Європарламенту до викликів кількох наступних десятиліть. Відділ формує та скоординовано веде аналітичний аспект щодо ризиків, спроможностей, можливостей і загроз.

Відділ стратегічного форсайтингу та спроможностей також сприяє активному залученню Європарламенту до міжінституційного співробітництва ЄС на адміністративному рівні щодо стратегічного форсайтингу та довгострокових трендів, звертаючись до аналітичних центрів, наукових установ та інших зовнішніх партнерів у цих областях.

Відділ наукового форсайтингу (Scientific Foresight Unit – STOA), запущений в березні 1987 року як пілотний проєкт, а з вересня 1988 року офіційно на постійній основі, аналізує можливості для майбутнього формування політики в галузі науки і техніки.

«Місія STOA як постійного органу Європарламенту закріплена на етапі визначення порядку денного в циклі вироблення публічної політики та полягає у:

1) дослідженні того, як технології можуть змінити наше життя в майбутньому;

2) підвищенні готовності Європейського парламенту до майбутнього.

Структура Відділу наукового форсайтингу (STOA) включає:

1) Секретаріат STOA;

2) Службу наукового форсайтингу;

3) Секретаріат Європейського науково-медійного центру (ESMH).

Цей відділ замовляє та публікує незалежні міждисциплінарні дослідження з важливих питань у сфері науки; організовує семінари з експертами, зацікавленими сторонами й дослідницькими органами; та бере участь у відповідних зовнішніх наукових заходах» [23].

Діяльність Відділу контролює Комісія експертів з майбутнього науки і технологій (Panel for the Future of Science and Technology). Склад комісії включає 27 представників Європарламенту з різних країн-членів ЄС та різних політичних фракцій, які були висунуті 11 парламентськими комітетами. Члени Комісії обираються на період два з половиною роки з можливістю переобрання. Комісія відповідає за керівництво діяльністю Відділу наукового форсайтингу та приймає рішення, стосовно його функціонування.

Під час своїх засідань експерти аналізують прогрес та вислуховують презентації актуальних або недавно завершених проєктів. Засідання Комісії відкриті для громадськості та доступні для онлайн-спостереження. Участь у них можуть приймати всі члени Європарламенту, але голосувати мають можливість лише члени Комісії.

Основний спрямований виконавчий напрямок діяльності Відділу

наукового форсайтингу полягає у реалізації проектів, спрямованих на оцінку технологій та проведення наукового прогнозування, а також у проведенні відповідних заходів. Будь-який член Європейського парламенту чи його орган може внести пропозицію щодо пріоритетів діяльності Відділу, яка розглядається Комісією Відділу наукового форсайтингу.

На сьогодні до пріоритетних сфер інтересів Комісії віднесено:

- 1) штучний інтелект та супутні інноваційні технології;
- 2) Зелена угода (EU Green Deal);
- 3) підвищення якості життя.

Підхід до форсайтингу STOA є мультидисциплінарним, що передбачає залучення багатьох зацікавлених сторін та вивчення питань із різних точок зору.

Зауважимо, що «STOA є одним із засновників мережі Європейської парламентської оцінки технологій (European Parliamentary Technology Assessment (EPTA)), а також підтримує міцні зв'язки та активно співпрацює з європейськими установами й організаціями, зокрема з Об'єднаним дослідницьким центром (Joint Research Centre (JRC) Європейської комісії та Головним директором досліджень та інновацій (DG Research and Innovation – DG RTD)» [23].

Таким чином, форсайтинг у Європейському парламенті реалізується його Дослідницькою службою, роботу якої контролює Комісія зі складу парламентарів.

Пріоритетними напрямками форсайтинг-досліджень для Європарламенту на сучасному етапі є штучний інтелект та супутні інноваційні технології, Зелена угода та шляхи підвищення якості життя.

3.2. Перспективи впровадження форсайтингу у діяльність Верховної Ради України

На сучасному етапі, форсайтинг є важливим і невід'ємним елементом удосконалення парламентської діяльності з метою формування стійкої,

ефективної та придатної для практичного застосування функції держави у всіх суспільних сферах.

Слід відзначити, що Верховна Рада України здійснює роботу, направлену на впровадження ефективних форсайтинг-практик.

Як слушно зазначив Р. Стефанчук, «це питання нерозривно пов'язане з питанням підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України загалом. Варто зазначити, що Парламент України в цьому питанні виступає дуалістичним суб'єктом: з одного боку, належить до інститутів, які здійснюють форсайтинг, а з іншого – є органом, який формує базовий нормативний елемент форсайтингу» [30].

Одним із пріоритетів парламенту IX скликання є запровадження прогнозованого законотворчого процесу.

Так, відповідні зміни внесено до Регламенту Верховної Ради України, стаття 19¹ якого передбачає здійснення планування законодавчої діяльності шляхом «щорічного, на початку чергової сесії, яка починається першого вівторка лютого, затвердження за поданням Голови Верховної Ради України плану законопроектної роботи парламенту, узгодженого Погоджувальною радою з урахуванням узагальнених Апаратом Верховної Ради пропозицій комітетів» [27].

При цьому, вказаний план «має містити перелік питань, які потребують законодавчого врегулювання, обґрунтування необхідності розроблення законопроекту, орієнтовні назву законопроекту та строки його подання, відповідальних за розроблення законопроекту, інформацію про пріоритетність внесення та розгляду законопроектів» [27].

Також у серпні цього року було прийнято Закон України «Про правотворчу діяльність» [28], норми якого визначають механізм форсайтингу на етапі розробки проектів нормативно-правових актів.

Зокрема, ст. 20 вказаного закону передбачає, що «з метою прогнозування перспективного розвитку правового регулювання суспільних відносин, визначення проблем, що існують у суспільних відносинах, оптимальних способів їх вирішення розробляються документи публічної політики, які

включають аналітичні, прогнозні та програмні» [28].

Важливим є підвищення обізнаності парламентарів про методи форсайтингу та особливості їх застосування у практичній діяльності публічного сектору. З цією метою у 2021 році народні депутати України мали можливість долучитися до двох вебінарів, присвячених досвіду роботи з майбутнім Великобританії, Північної Ірландії, Фінляндії та Естонії [1].

Ми підтримуємо позицію стосовно того, що парламент, як демократична представницька інституція, є найкращою платформою для об'єднання колективного інтелекту, пошуку необхідних компромісів та резонування голосів незгодних.

На нашу думку, інтеграція форсайтингу у діяльність українського парламенту сприятиме:

- здійсненню аналізу майбутніх викликів. Форсайтинг дозволяє ідентифікувати потенційні тенденції, які можуть вплинути на суспільство в майбутньому. Парламент може використовувати цю інформацію для розробки законодавства, яке враховує потенційні виклики і пристосовуватися до них;
- залученню громадськості до процесів прийняття рішень. Парламент може включити форсайтинг у свою діяльність, співпрацюючи з експертним середовищем, громадськістю та іншими стейкхолдерами. Це сприяє більш широкому обговоренню майбутніх сценаріїв та формуванню більш демократичних рішень;
- наданню інформації про майбутні кризові явища. Аналіз майбутніх ризиків дозволить парламенту вживати заходи для попередження можливих криз. Це може включати прийняття законодавчих актів, спрямованих на зменшення ризиків та підвищення готовності до негативних подій;
- підтримці інноваційного розвитку. Форсайтинг дозволяє парламенту визначати нові можливості та стимулювати інтеграцію інновацій, що особливо важливо у контексті динаміки змін в

сучасному світі;

- стимулюванню навчання та розвитку: Залучення форсайтингу в діяльність парламенту може сприяти розвитку культури стратегічного мислення серед учасників процесу, включаючи парламентарів, експертів та громадян.

Цикл форсайтингу в парламентській діяльності повинен включати ряд послідовних етапів (рис. 3.1).

Рис. 3.1 Цикл форсайтингу в парламентській діяльності

Організаційне забезпечення форсайтингу у діяльності Верховної Ради України, на нашу думку, не доцільно здійснювати шляхом створення окремого комітету. Розглядаючи шляхи підвищення інституційної спроможності українського парламенту, вітчизняні та зарубіжні експерти вказують на необхідність оптимізації його структури.

Зокрема, Х. Слюсарчук звертає увагу на те, що «існуючу структуру українського парламенту за галузевим та функціональним критеріями не можна вважати досконалою чи навіть ефективною. Надмірна фрагментація (велика кількість комітетів), що неминуче призводить до малочисельності окремих комітетів, не дає можливостей останнім належно, якісно та добросовісно виконувати їхні функції» [31].

Також, на сучасному етапі, до розробки стратегічних форсайтинг-прогнозів для державного сектору, у тому числі парламенту, передбачається залучення науково-аналітичних центрів.

До останніх спікер українського парламенту відносить: «Національну академію наук і галузеві академії наук, Національний інститут стратегічних досліджень України, Дослідницьку службу Верховної Ради України, невдовзі таким центром також має стати Президентський університет. Безумовно, для повноцінного виконання завдань форсайтингу цим інститутам необхідно ще пройти певний шлях, підвищити свою інституційну спроможність, розвинути функціонал прогнозування, моделювання, критичного аналізу тощо. Однак у цих установах є як відповідний потенціал, так і певні традиції, які дадуть змогу стати потужними державними аналітичними центрами, своєрідними державними «think tanks» з виконанням завдань стратегічного форсайтингу» [30].

Тож ми вважаємо, що розробка форсайтинг-прогнозів для українського парламенту може бути віднесена до компетенції Дослідницької служби Верховної ради України, як «установи, що здійснює науково-дослідницьке та інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності Верховної Ради України, її органів, народних депутатів України, депутатських фракцій (депутатських груп) у Верховній Раді України, а також професійне навчання (підвищення

кваліфікації) народних депутатів, працівників Апарату Верховної Ради та помічників-консультантів народних депутатів» [8].

До принципів установи віднесено «орієнтацію на забезпечення поточних і майбутніх потреб Верховної Ради України» [32] та її інституційної спроможності. Тому, на нашу думку, інституційний розвиток Дослідницької служби Верховної Ради України повинен передбачати створення підрозділу, який забезпечуватиме розробку форсайтінг-прогнозів для потреб українського парламенту

Крім того зазначимо, що важливим пріоритетом Верховної Ради України є законодавче забезпечення використання форсайтінгу для визначення пріоритетів розвитку на довгостроковий період.

Як слушно зауважує І. Крючкова, «у Законі України про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України передбачається розробка цілей та пріоритетів економічного і соціального розвитку у середньостроковому періоді [25], але не унормовано використання процесу форсайтінгу для цих цілей» [20].

Таким чином, існує потреба у інтеграції форсайтінг-практик в систему державного стратегічного планування шляхом прийняття відповідного законодавчого акта про державне стратегічне планування та унормування в ньому вказаного аспекта.

Отже, впровадження форсайтінг-практик у діяльність українського парламенту дозволить підвищити його інституційну спроможність та сформувати перспективне бачення наслідків політичних рішень.

Водночас, необхідно враховувати ризики невиправданості очікувань щодо здатності експертного середовища «точно передбачати майбутнє».

Покладаючись виключно на бачення експертів, ми ризикуємо стикнутися з неочікуваними глобальними викликами, прикладом яких може слугувати пандемія COVID-19 чи активна фаза російського вторгнення. У цьому контексті важливо зважати, що форсайтінгінг – це процес, а не конкретний результат, який вимагає постійного моніторингу, адаптації та оновлення стратегій відповідно до змін в оточуючому світі.

Також відзначимо, що пріоритетними напрямками форсайтинг-досліджень для українського парламенту є: шляхи подолання наслідків війни, досягнення цілей сталого розвитку, цифровий форсайтинг.

Висновки до розділу 3

Встановлено, що підрозділи планування майбутнього функціонують у національних парламентах десяти країн, а саме: Фінляндії, Чилі, Бразилії, Австрії, Естонії, Південної Кореї, Ісландії, Філіппін, Литви та Уругваю. При цьому, з десяти інституцій вісім є законодавчими комітетами, а два – дослідницькими інститутами, що діють при органах законодавчої влади.

Виявлено, що підрозділи планування майбутнього у національних парламентах виконують функції:

- підготовки документів в межах компетенції парламентів, пов'язаних з довгостроковим плануванням розвитку країн,
- надання консультаційної підтримки з питань майбутнього для інших парламентських комітетів, організації дискусійних платформ з питань щодо факторів і моделей майбутнього розвитку,
- проведення футуристичних досліджень, включаючи визначення їх методології, виступають парламентським органом, до компетенції якого віднесена оцінка інновацій.

Показано, що форсайтинг у Європейському парламенті реалізується його Дослідницькою службою, роботу якої контролює Комісія зі складу парламентарів.

Пріоритетними напрямками форсайтинг-досліджень для Європарламенту на сучасному етапі є штучний інтелект та супутні інноваційні технології, Зелена угода та шляхи підвищення якості життя.

Показано, що Верховна Рада України здійснює роботу, направлену на впровадження ефективних форсайтинг-практик шляхом запровадження прогнозованого законотворчого процесу та підвищення обізнаності

парламентарів про методи форсайтингу.

З'ясовано, що інтеграція форсайтингу у діяльність українського парламенту сприятиме здійсненню аналізу майбутніх викликів, залученню громадськості до процесів прийняття рішень, наданню інформації про майбутні кризові явища, підтримці інноваційного розвитку парламенту та стимулюванню навчання парламентарів.

Визначено, що розробка форсайтинг-прогнозів для українського парламенту може бути віднесена до компетенції Дослідницької служби Верховної ради України.

До пріоритетних напрямків форсайтинг-досліджень для українського парламенту віднесено: шляхи подолання наслідків війни, досягнення цілей сталого розвитку, цифровий форсайтинг.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

1. Встановлено, що у парламентській діяльності форсайтинг – це система механізмів, які дозволяють визначити вектори розвитку парламенту, здійснити ідентифікацію ключових викликів і можливостей, а також розробку стратегій для забезпечення ефективного прийняття рішень.

Виявлено, що методологія форсайтингу суттєво відрізняється від логіки прогнозування через застосування підходу «майбутнє – сучасне – майбутнє», значно ширші часові рамки передбачення та спектр експертів, різноманітність методів, орієнтацію на розроблення конкретних заходів для досягнення стратегічних орієнтирів та формування уявлення про багатоваріантність майбутнього.

З'ясовано, що методологія конкретного форсайтингу завжди формується відповідно до поставлених завдань проекту, а також сфери застосування, області, поля та горизонту форсайтингу. Арсенал методів та інструментів, які використовуються в процесі форсайтингу, є різноманітним і розгалуженим, найбільш поширеними серед них є: метод Дельфі, метод визначення критичних технологій, метод розробки сценаріїв, експертні панелі.

Акцентовано увагу на важливості усвідомлення основних концепцій та принципів форсайт-досліджень, яке може служити основою для проектування публічними інституціями майбутнього України.

2. Визначено, що ключовими напрямками форсайтингу для забезпечення процесу прийняття урядових рішень, на думку експертів, є: створення та розповсюдження інформації та розуміння майбутніх тенденцій на основі форсайтингових досліджень, надання основ, інструментів та іншого забезпечення для підтримки державних службовців у формуванні майбутнього мислення та передбачення їхньої повсякденної роботи та створення попиту на перспективне мислення.

Характеристика зарубіжного досвіду провідних країн світу, серед яких Велика Британія, Канада, Японія, Сінгапур, Швеція, свідчить, що: форсайтинг

узагальнюється в систему публічного управління країни, інтегруючись в процес розробки політик та стратегій; загальною тенденцією є участь у процесах форсайтингу широкого кола різних зацікавлених сторін. Велика увага приділяється залученню громадськості, експертів, представників бізнесу та академічної спільноти для створення відкритого та репрезентативного процесу; багато країн встановлюють спеціальні урядові структури або офіси, що відповідають за форсайтинг. Ці органи консультують високопосадових чиновників та урядовців з питань стратегії та розвитку; форсайтинг часто пов'язаний із науковими та технологічними аспектами. Прогресивні країни активно використовують форсайтинг для формування наукових та технологічних стратегій; програми форсайтингу можуть бути адаптивними та реактивними, реагуючи на зміни в суспільстві, технологічному прогресі та інших сферах.

3. Показано, що Україна має досвід реалізації успішних форсайтингових практик, частина з яких були впроваджені в державну політику.

До головних викликів, які заважають розгорнути потужну системну роботу з форсайтинговими дослідженнями на сучасному етапі віднесено: відсутність чітких пріоритетів у поточних завданнях, недостатню увагу до досягнення швидких політичних результатів, відсутність суб'єкта стратегії та недостатній активний діалог з громадянським суспільством, відсутність сформованого експертного співтовариства, а також суспільну невизначеність, викликану війною в Україні.

Визначено, що для сприяння розвитку форсайтингу в Україні необхідно: спрямувати зусилля на структурування громадянського суспільства та створення спеціальних платформ і мереж для постійного взаємодіалогу; створити базу інформаційних ресурсів для форсайтингу; забезпечити інституційну базу форсайтингових проєктів.

4. Встановлено, що підрозділи планування майбутнього функціонують у національних парламентах десяти країн, а саме: Фінляндії, Чилі, Бразилії, Австрії, Естонії, Південної Кореї, Ісландії, Філіппін, Литви та Уругваю. При цьому, з десяти інституцій вісім є законодавчими комітетами, а два –

дослідницькими інститутами, що діють при органах законодавчої влади.

Виявлено, що підрозділи планування майбутнього у національних парламентах виконують функції: підготовки документів в межах компетенції парламентів, пов'язаних з довгостроковим плануванням розвитку країн, надання консультаційної підтримки з питань майбутнього для інших парламентських комітетів, організації дискусійних платформ з питань щодо факторів і моделей майбутнього розвитку, проведення футуристичних досліджень, включаючи визначення їх методології, виступають парламентським органом, до компетенції якого віднесена оцінка інновацій.

Визначено, що форсайтинг у Європейському парламенті реалізується його Дослідницькою службою, роботу якої контролює Комісія зі складу парламентарів.

Пріоритетними напрямками форсайтинг-досліджень для Європарламенту на сучасному етапі є штучний інтелект та супутні інноваційні технології, Зелена угода та шляхи підвищення якості життя.

5. Показано, що Верховна Рада України здійснює роботу, направлену на впровадження ефективних форсайтинг-практик шляхом запровадження прогнозованого законотворчого процесу та підвищення обізнаності парламентарів про методи форсайтингу.

З'ясовано, що інтеграція форсайтингу у діяльність українського парламенту сприятиме здійсненню аналізу майбутніх викликів, залученню громадськості до процесів прийняття рішень, наданню інформації про майбутні кризові явища, підтримці інноваційного розвитку парламенту та стимулюванню навчання парламентарів.

Визначено, що розробка форсайтинг-прогнозів для українського парламенту може бути віднесена до компетенції Дослідницької служби Верховної ради України.

До пріоритетних напрямків форсайтинг-досліджень для українського парламенту віднесено: шляхи подолання наслідків війни, досягнення цілей сталого розвитку, цифровий форсайтинг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Верховна Рада та ПРООН розпочинають серію вебінарів на тему роботи з майбутнім і довгострокового планування в державному секторі. URL: <https://www.rada.gov.ua/print/212779.html>
2. Гошовська В. А. Парламентаризм : підручник / В. А. Гошовська [та ін.]. Київ: НАДУ, 2016. 672 с. , С. 651- 656.
3. Даниленко Л. Консенсусна культура як запорука розвитку майбутнього толерантного суспільства незалежної України. Незалежність України: сучасна доктрина і практика публічного управління: матеріали міжнар. круглого столу до Дня Незалежності України (Київ, 22 серп. 2022 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи. Київ : ННІ ПУДС КНУ, 2022. 272 с., С.13-16.
4. Даниленко Л. І., Аліксійчук О.В. Український парламент і парламентаризм: політико-правовий аспект. Наукові перспективи. № 10(40). 2023. С. 90-100. <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/7029/7069>
5. Дейнеко Л. В., Шелудько Е. І. Проведення дофорсайтингних досліджень: організаційний аспект. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=epod_2009_2009_5
6. Державна програма прогнозування науково-технологічного та інформаційно-технологічного розвитку на 2004-2006 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 № 1086. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/8160678>
- 7 Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2012–2017 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 2012 р. № 294 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/294-2012-%D0%BF>.
8. Дослідницька служба Верховної Ради України. URL: <https://research.rada.gov.ua/news/aboutRS/geninfRS/73285.html>

9. Дунда С. П., Ковтун О. С. Технологія форсайтинг як інструмент стратегічного менеджменту. Молодий вчений. 2017. № 12. С. 612-616.
10. Задорожна Л. М. «Форсайт – прогнозоване майбутнє економічного розвитку вітчизняної аграрної сфери». Агросвіт. 2006. №15-16. URL: <http://www.agrosvit.info/?op=1&z=2223&i=1>
11. Іноземний досвід роботи комісій з питань майбутнього. URL: <https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2016/11/Infodovidka-Inozemnyj-dosvid-roboty-komisij-z-pytan-majbutnogo.pdf>
12. Інституційний розвиток ЄС у рамках Лісабонського договору. URL: [https://tax.gov.ua/diyalnist-/mijnarodne-/arhiv/integratsiya-ukraini-do-es/institutsiyuniy-rozvitok-es-/](https://tax.gov.ua/diyalnist-/mijnarodne-/arhiv/integratsiya-ukraini-do-es/institutsiyuniy-rozvitok-es/)
13. Інституційно-організаційні основи проведення форсайтинг-дослідження «Економіка України – 2050»: колективна монографія / за ред. д-р екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України М.І. Скрипниченко ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». К., 2021. 485 с.
14. Квітка С. А. Державне управління формуванням партнерських відносин між владою та бізнесом в умовах соціальних перетворень. Дніпро: Грані, 2017. 268 с.
15. Квітка С. Інноваційні механізми в публічному управлінні: форсайтинг. *Аспекти публічного управління*. 2018. 7(4). С. 5-16.
16. Квітка С. Форсайтинг в публічному управлінні: методи і перспективи реалізації в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2018. Т. 6, № 8. С. 56-70.
17. Квітка С. А. Форсайтинг як технологія проектування майбутнього: новітні механізми взаємодії публічної влади, бізнесу та громадянського суспільства. *Аспекти публічного управління*. 2016. № 8. С. 5–15.
18. Крим 2050: підсумки форсайту. URL: <https://crimea-platform.org/forsajt/>
19. Кривошеїн В. В. Дельфі як базова форсайтинг-технологія соціально-політичної ризикології. Науково-теоретичний альманах «Грані». 2017. Т. 20. № 7. С. 57-64.
20. Крючкова І. В. Форсайтинг, як інструмент визначення пріоритетів довгострокового розвитку країни. *Ефективна економіка*. 2021. № 11. URL:

<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9556>

201. Кузнєцова Л., Білоцерківець О. Форсайтинг в Україні: проблеми організації в контексті світової практики. *Екон. prognozuvannâ*. 2021, № 1: С. 127-144.

22. Національна економічна стратегія 2030. URL: <https://nes2030.org.ua/>

23. Огляд форсайтинг-практик у публічному секторі: досвід Європарламенту, Великої Британії, Естонії та Фінляндії. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/Foresight_Public_Sector_update.pdf

24. Паладченко О. Ф., Молчанова І.В. Сучасні підходи і методи проведення прогнозних досліджень: світовий досвід і можливість його використання в Україні. *Наука, технології, інновації*. 2018. № 2. С. 23-32.

25. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23.03.2000 № 1602-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text>

26. Про затвердження стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 №695. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na20212027-t50820>

27. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.10.2010 № 1861-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text>

28. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>

29. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні. Закон України від 08.09.2011 № 3715-VI / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>.

30. Руслан Стефанчук про парламентський форсайтинг: як відбувається планування та вироблення прогнозованості законотворчого процесу. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/212753.html>

31. Слюсарчук Х. Парламентські Комітети в Україні: реформування задля підвищення ефективності. <https://www.constjournal.com/pub/2-2019/parlamentski->

komitety-ukraini-reformuvannia-zadlia-pidvyshchennia-efektyvnosti/

32. Стратегія розвитку дослідницької служби Верховної Ради України до 2027 року. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/32199.pdf>

33. Український інститут майбутнього. URL: <https://uifuture.org/>

34. Федулова Л. І. Інноваційна економіка: підручник. Київ: Либидь, 2006. 480 с.

35. Федулова Л. І. Новітні підходи до формування стратегії розвитку регіонів: методологія «Форсайт». URL: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/zbirnik_RE_4_139.pdf. 57.

36. Федулова Л. І. Форсайт: сучасна методологія технологічного прогнозування. Економіка і прогнозування. 2008. № 3. С.106-120.

37. Форсайт «Віртуальні активи в Україні – 2030». Підсумковий звіт. URL: <https://va2030.com/foresight/report>

38. Форсайтінг економіки України на середньостроковому (2015-2020 роки) і довгостроковому (2020-2030 роки) часових горизонтах. URL: <https://ied.kpi.ua/wp-content/uploads/2015/10/Foresight-2015.pdf>

39. Форсайт розвитку оборонно-промислового комплексу України на часовому горизонті 2021–2030 роки. URL: <http://wdc.org.ua/uk/foresight2021>

40. Форсайт Україна. Чотири сценарії розвитку України / Під ред. Семюель Шарап, Райнхард Крумм, Сімон Вайс. Відень, 2018. 27 с.

41. Цілі сталого розвитку та Україна. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina>

42. Ben R. Martin. Technology Foresight in a Rapidly Globalizing Economy, SPRU. Science and technology Policy research, University of Sussex, 1995.

43. Better Regulation Guidelines. URL: [http://ec.europa.eu/transparency/documentsregister/detail?ref=SWD\(2017\)350&lang=en](http://ec.europa.eu/transparency/documentsregister/detail?ref=SWD(2017)350&lang=en)

44. Brandom R.B. Between Saying and Doing: Towards an Analytic Pragmatism, 2019. URL: <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199542871.001.0001/acprof9780199542871>

45. Bussey M. Microvita and Transformative Information, 2011. URL:

https://www.researchgate.net/publication/275762181_Microvita_and_Transformative_Information

46. Caney, Simon (2016) Political Institutions for the Future: A fivefold package. In Iñigo González-Ricoy and Axel Gosseries (eds) *Institutions for Future Generations*. Oxford: Oxford University Press, 135–155.

47. Commission publishes a toolkit to help mitigate foreign interference in research and innovation. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/news/all-research-and-innovation-news/commission-publishes-toolkit-help-mitigate-foreign-interference-research-and-innovation-2022-01-18_en

48. Expanding anticipatory governance to legislatures: The emergence and global diffusion of legislature-based future institutions. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/01925121221134995?icid=int.sj-abstract.citing-articles.1>

49. Fukuyama F. *The Challenge of Positive Freedom*, 2007. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1540-5842.2007.00885.x>

50. *Futures Literacy*. UNESCO. URL: <https://www.unesco.org/en/futuresliteracy>

51. Gokhberg L. *Indicators for Science, Technology and Innovation on the Crossroad to Foresight in: Science, Technology and Innovation Policy for the Future – Potentials and Limits of Foresight Studies*. New York/ Dordrecht/ London: Springer, 2013. P. 257-288.

52. Habegger B. Strategic foresight in public policy: reviewing the experiences of the UK, Singapore and the Netherlands. *Futures*. 2010. № 42. P. 49-58.

53. Inayatullah S. *Six pillars: futures thinking for transforming*. 2008. URL: https://www.researchgate.net/publication/228634731_Six_pillars_Futures_thinking_for_transforming

54. Jones Peter (2017) The futures of Canadian governance: Foresight competencies for public administration in the digital era. *Canadian Public Administration*, 60 (4). pp. 657-681.

55. Nentwich Michael (2016) *Parliamentary Technology Assessment Institutions and Practices. A Systematic Comparison of 15 Members of the EPTA Network*. Elektronisches Publikationsportal der Österreichischen Akademie der Wissenschafte.

56. Popper, R. (2008). How are foresight methods selected? *Foresight*, 10 (6), 62-89.
57. Ringland, G. (2010). The role of scenarios in strategic foresight, *Technological Forecasting & Social Change* 77 1493-1498.
58. Roberge, I., & Dinning, B. (2013). *Foresight: Constructing futures in public administration*. In C. Conteh and I. Roberge (eds.) *Canadian Public Administration in the 21st Century*. Boca Raton, FL: CRC Press.
59. Saritas O. *Systems Thinking for Foresight*. Unpublished Ph.D. thesis. PREST, University of Manchester. 2006.
60. Schultz W.L. (2015). A brief history of futures. *World Futures Review*. 7(4). 324-331.
61. *The Handbook of Technology Foresight* / I. Miles, R. Popper (Eds.). Cheltenham: Edward Elgar, 2008.
62. *The European Foresight Monitoring Network. Collection of EFMN Briefs. Part 1*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. 2008. 481 p.
63. Varum, C. A., & Melo, C. (2010). Directions in scenario planning literature—A review of the past decades. *Futures*, 42(4), 355-369.
64. Weigand, K., Flanagan, T.R., Dye, K.M.C., & Jones, P.H. (2014). Collaborative foresight: Complementing long-horizon strategic planning., *Technology Forecasting & Social Change*. 85, 134-152.
65. Why foresight is an important government capability. URL: <https://apolitical.co/solution-articles/en/why-foresight-is-an-important-government-capability>